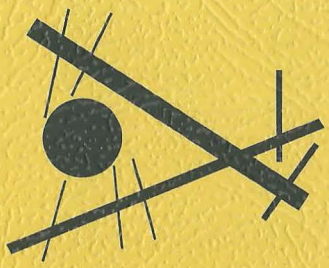
PİŞMANLIK
VE
YENİDEN DOĞUŞ

MAX SCHELER

çeviren SİNAN ORUÇ

PINHAN
felsefe

Max Scheler (1874-1928): Alman filozof ve sosyolog. Fenomenoloji, etik ve felsefi antropoloji çalışmalarıyla tanınır. Fenomenolojinin kurucusu Edmund Husserl'in felsefi yöntemini geliştirmiştir. José Ortega y Gasset ona "felsefe cennetindeki Adem" lakabını takmıştır. Ölümünden sonra Martin Heidegger, yüzyılın tüm filozoflarının Scheler'e borçlu olduğunu söylemiş ve onu sadece modern Almanya'da değil, çağdaş Avrupa ve çağdaş felsefedeki en kuvvetli felsefe figürü olarak tanımlamıştır.

Sinan Oruç: Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümünü 2010 yılında bitirdi. Daha sonra Amerika'da Binghamton Üniversitesinde felsefe doktorasını tamamladı. İlgi alanları etik, siyaset felsefesi ve gündelik dil felsefesidir.

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 40676

Pişmanlık ve Yeniden Doğuş
Max Scheler

Kaynak metin: Max Scheler, "Repentance And Rebirth" *Person And Self-Value, Three Essays*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1987.

© Pinhan Yayıncılık, 2020
Türkçe çeviri © Sinan Oruç 2020

Birinci Basım: Eylül 2020

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Son Okuma: Adem Beyaz
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 44865

Pinhan Yayıncılık
242

ISBN: 978-605-7768-27-8

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

Pişmanlık ve Yeniden Doğuş

Max Scheler

çeviren

Sinan Oruç

Pişmanlık[1] ve Yeniden Doğuş

Vicdanın heyecanlarında, onun tembihleri, tavsiyeleri ve suçlamalarında inancın manevi gözü her daim görünmez, ebedî bir yargıcın varlığının farkındadır. Bu heyecanlar tanrıdan ruhumuza uzanan, ruhumuzun ve dünyanın kurtuluşunu müjdeleyen sessiz ve doğal bir söylev gibidir. Vicdanımızda meydana gelen tüm bu heyecanların kendine has bir birliği ve anlamı olsa da onları bize tanrısal işaretleri bildiren o gizli "ses"ten ayrı biçimde düşünüp düşünemeyeceğimiz ve bu durumda hâlâ vicdan dediğimiz şeyin bir birliğinin kalıp kalmayacağı son derece tartışmalıdır. Şüphem o ki tüm bu heyecanlar eğer tanrısal bir yargıcın gözetiminde olmasaydı, hisler, suretler, fikirler gibi çeşitli fenomenler içinde dağılıp giderlerdi ve onları bir birlik olarak kavramanın hiçbir zemini kalmazdı. Dahası, böyle bir yargıçlık vazifesinin bu heyecanların psişik içeriklerinde zaten var olduğunu anlayabilmek için herhangi bir çabada bulunmamız gerekmez zira vicdanımızda meydana gelen heyecanlarda bu tanrısal vazife, apaçık bir biçimde, kendi kendine meydana gelir. Bir örnek vermek gerekirse, nasıl ki renk ve ton fenomenleri, acı ve hazdan

[1] Pişmanlık olarak çevirdiğimiz Almanca *Reue* kelimesi [Fr.: *repentir*, İng.: *repentance*] Batı dillerinin pek çoğunda dinsel bir anlama da sahip olup bağlama göre tövbe etmek anlamına gelmektedir. Ayrıca gündelik kullanımda bağlama göre hayıflanma, esef duyma vb. anlamlarına da gelmektedir. Bu metinde tutarlılık açısından pişmanlık olarak çevirdik -çn.

farklı olarak, sadece bedensel duyular olarak değil aynı zamanda nesnel fenomenler, yani somut içerikleri olan ve gerçek dünya hakkında bilgi veren fenomenler olarak algılanıyorsa, vicdanda meydana gelen heyecanlarda da zorunlu olarak görünmeyen bir düzen, manevi, yani kişisel bir özne vardır. Dolayısıyla vicdanımızdaki bu heyecanlardan tanrının varlığına nedensel çıkarımlarla ulaşmak, âdeta kırmızı bir topun varlığını onun uzamda yer kaplayan kırmızı görünüşünden nedensel biçimde çıkarmak gibidir. İki durumda da deneyimde bir şey sunulur: sunum aracını aşan ama yine de ancak onunla birlikte anlaşılan bir şey.

Vicdanımızdaki heyecanlar arasında pişmanlığın vazifesi geçmişe yönelmek ve onu yargılamaktır. Gelgelim pişmanlığın özü, anlamı ve bağlantıları çağımızın içinde bulunduğu *désordre du coeur* [gönül karmaşaları] tarafından öyle talihsiz yanlış anlaşılmalara maruz bırakılmıştır ki onu gerçek anlamıyla kavrayabilmek için önce toplu bir temizlik yapmalıyız. Dolayısıyla öncelikle pişmanlığın kaynağı, anlamı ve değeri hakkında geliştirilmiş fakat çoğunluğu zayıf ve yüzeysel kalmış olan modern teorileri eleştirel bir incelemeye tabi tutmalıyız.

Modern felsefenin pişmanlığa karşı tutumu, neredeyse istisnasız biçimde, olumsuzdur. Pişmanlık faydasız ve fuzuli bir edim, düşüncesizlik, sağlıksızlık ya da türlü yanılsamalardan kaynaklanan zihinsel bir bunalım olarak düşünülmüştür. Sıradan bir doktor kızarıklık, yanıklık ve iltihapların -ya da tende ve dokularda yaralanma sonucu oluşan bozulmaların- çoğunlukla şu ya da bu hastalığın semptomu olduğunu düşünür. Gelgelelim ancak bir patolog bu tür fenomenlerin aslında organizmanın kendini birtakım zehirlerden kurtarmak ve iyileştirmek için uyguladığı son derece gelişmiş dahiyane yöntemler olduğunu ve bu bakımdan organizmaya karşı tehlike yaratabilecek durumlar için gerekli ön kontrol mekanizmaları olduğunu

ayrıntılarıyla gösterebilir. Basit bir titreme bile yalnızca üşümenin bir semptomu değil aynı zamanda bir ısınma aracıdır da. Doğamızın birçok farklı katmanı vardır ve onu – yüzeysel monist görüşlerin iddialarının aksine – zihin/ruh ya da et/beden gibi tek bir katmana indirgeyemeyiz. Fakat bu katmanlar arasında derin analojiler kurabilir, karşılaştırılabilir düzenlilikler bulabiliriz.

Benzer şekilde pişmanlığın da yıkıcı ve olumsuz işlevlerini yadsımadan, hatta onların bir sonucu olarak, olumlu, yapıcı ve özgürleştirici bir işlevi olduğunu söyleyebiliriz. Pişmanlık sıradan gözlemciye zihinsel bir karmaşanın semptomu ya da faydadan çok zararı olan gereksiz bir yük gibi görünür. Şöyle dendiğini hepimiz duymuşuzdur: "Pişman olmak asla değiştirilemeyecek olan bir geçmişe takılıp kalmaktır. Bizi pişmanlığa sürükleyen davranışımızın tüm nedenlerini dikkate aldığımızda görürüz ki olmuş olan – kadercilerin de hep dediği gibi – zaten nasıl olması gerekiyorsa öyle olmak zorundaydı." Ya da birçoklarının müsamahakâr gülümsemeleri ve iyi niyetli sabırsızlıklarıyla şu komik sloganı tekrar edip durduğunu görmeyen yoktur: "Keşkelere ne hacet! Bir dahaki sefere daha iyisini yap yeter!"

Böyle bakıldığında pişmanlık sadece "faydasız bir yük" olmakla kalmaz, bir tür kendini kandırmadır da. Bu iddiaya göre pişman olan kişi yüzünü geçmiş gerçekliğe çevirmekte ve oradan, tamamen akla mugayir şekilde, yaptığı yanlışı çekip çıkarmaya, yani içinde yaşamlarımızın akıp gittiği zaman nehrini tersine çevirmeye çalışmaktadır. Yine benzer bir iddiaya göre ise pişmanlık, eyleminden pişman olan benlikle eylemi yapan benlik arasında bilinçaltımızın gerçekleştirdiği imkânsız bir özdeşleştirmeden kaynaklanmaktadır zira benlik yaptığı eylemden - ve eylemi takip eden zihinsel süreçlerden dolayı - bütünsel bir dönüşüme uğramış ve özdeşliğini kaybetmiştir. Yani yaptığımız şeyi şimdi olsa asla yapmayacağımızı farz etmemizden dolayı

onu yaparken bir yandan da ondan kaçınabilmenin mümkün olduğu hayaline kapılmaktayızdır. Bir başka görüşe göre ise pişman olduğumuzda bizi pişman eden eylemin zihinsel imgesini eylemin kendisiyle karıştırırız. İşte pişman olan kişinin çektiği acı, keder ve azap yaptığı eylemden değil eylemin bu *imge*sinden kaynaklanmaktadır zira eylem artık geçmişte kaldığı için sessiz ve durgundur. Dolayısıyla üzerimizde ancak etkileri bakımından, ki eylemin imgesi de bu etkilerden yalnızca biridir, tesirde bulunabilir. Bu mevcut imgeyi eylemin gerçekleşmiş olduğu yer ve zamana geri götürdükçe eylem gerçekte olduğundan farklı görünmeye başlar ve mevcut imgenin üzerimizde yarattığı duygusal reaksiyona bürünür.

Nietzsche'nin yaklaşımı pişmanlığın bir tür kendini kandırma biçimi olduğu şeklindeki "psikolojik" görüşe iyi bir örnektir. Nietzsche'ye göre yasayı ihlal edip pişman olan kişi "eyleminin imgesi"ne artık katlanamaz hâldedir ve bu imge üzerinden eylemini "suçlar". Pişmanlık, aynen "vicdan azabı" gibi, bir zamanlar serbestçe başkalarına yöneltilebilen nefret, intikam, gaddarlık ve hınç gibi duyguların zaman içerisinde devlet, hukuk ve diğer medeni kurumlar tarafından baskılanması ve bu baskı sonucunda da tatmin edilemeyerek onları hissedenlere geri dönmesi sonucu ortaya çıkmıştır. "Barış geldiğinde," der Nietzsche, "savaşçı kendiyle savaşmaya başlar."

Bu görüşten biraz daha az "sert" olan bir başka hipoteze göre ise pişmanlık bir tür kendi kendinden alınan intikam, kendine yönelik bir kısas uygulaması, ya da, diğer bir deyişle, kendi kendini cezalandırma biçimidir. Bu cezalandırma, en basit hâliyle düşünüldüğünde, doğrudan bir kötülüğe yönelik olmak zorunda değildir. Örneğin "kafama taş düşsün" ya da "kendimi tekmelemek istiyorum" ifadelerinde de görüleceği üzere kişinin kendi çıkarlarına karşı hareket ettiği veya istemsiz "sürçmeler" yaşadığı durumlarda olur. Zarara uğratılmış B kişisinin ona zarar veren A

kişisine karşı hissettiği intikam dürtüsü kişiler üstü bir güç sayesinde tatmin edilebiliyorsa (örneğin iki tarafın da güven duyduğu üçüncü bir şahıs, ya da daha sonraları ortaya çıkmış olan devlet otoritesi yoluyla), demek ki her türlü "zarar"dan kaynaklanabilecek olan bedel ödetme dürtüsü kolaylıkla kendini cezalandırma dürtüsüne de dönüşebilir. Bu da göstermektedir ki cezalandırma kınanacak bir davranış ya da adaletsizlik yaptığının farkına varan kişinin kendine de yönelebilmektedir. Bu noktada şunu belirtmeliyiz. Zararı karşılama ve bedel ödetme isteği, bu teoriye göre, hakiki pişmanlığı öncelemekte, hatta onun sonucu değil sebebi hâline gelmektedir. Buradan da çıkan sonuç şudur: Pişmanlık yoğunlaşmış bir bedel ödetme isteğidir.

Son olarak pişmanlığa dair günümüzde yaygınlık kazanmaya başlamış olan şu üç "modern görüş"ü de tartışmak istiyorum: Korku teorisi, "çöküntü" teorisi ve pişmanlığın psikolojik bir hastalık olduğu görüşü - ki bu sonuncu görüş pişmanlığın patolojik boyutlara varan kendini suçlama, mazoşizm, "kendi günahında boğulma arzusu", ya da kısaca her türlü kendine manevi eziyet etme biçimlerinden niteliksel değil sadece niceliksel bakımdan farklı olduğunu iddia etmektedir.

Korku teorisi muhtemelen günümüz teoloji, felsefe ve psikoloji alanlarında kabul edilen en yaygın görüştür. Bu görüşe göre pişmanlık artık manasını yitirmeye başlamış muhtemel bir cezalandırılma korkusundan kaynaklanan "keşke öyle yapmasaydım" temennisinden "başka hiçbir şey" değildir - yeri gelmişken pek çok "modern" görüşün bu "başka hiçbir şey" tabirini dillerine pelesenk ettiklerini belirtelim. Bu görüşe göre hâlihazırda var olan bir cezalandırma sistemi yoksa pişmanlık da yoktur. Pişman olan kişinin hissettiği azabın bildiğimiz cezalandırılma korkusundan tek farkı onun somut bir biçiminin olmayışı, yani cezayla ortaya çıkacak olan acının, onu uygulayacak kişinin, cezalandırma türü ve yönteminin, ya da cezanın nerede ve ne zaman gerçekleşeceğinin muğlak olmasıdır. Bu

bakımdan pişmanlık daha önce çekilmiş cezaların kişide bıraktığı kalıtsal bir artıktır. Fakat bu görüş yaptığımız eylemin zihnimizdeki imgesi ile daha önceleri ödemiş olduğumuz bedeller arasında gerçekten nasıl bir bağlantı olduğu sorusunu muğlak bırakmıştır. Belki de bu bağlantı, Darwincilerin hep dediği gibi, iki şey arasında geçmiş tekrarlar sonucu ortaya çıkmış ve bireye atalarından miras kalmıştır. Bu yoruma göre pişmanlık giderek sistematikleşen bir korkaklık türüdür zira kişi eylemlerinin sonuçlarını kabullenmeyi reddetmektedir. Ya da türün çıkarlarına hizmet etmesi için bireyin hafızasında ortaya çıkan bir zayıflıktır.

Bu görüşe göre pişmanlık hiçbir biçimde ilahi bir yargıca işaret etmez. O, sadece, geçmişteki polisin içselleştirilmesinden ibarettir.

Tartışmak istediğim ikinci görüş olan "çöküntü" teorisi felsefede pek yaygın olmamakla birlikte gündelik hayatta sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşe göre pişmanlık, kabaca ifade etmek gerekirse, birtakım eylemlerin üzerimizde bıraktığı gerginliğin zamanla gevşemesi sonucu ortaya çıkan zararlı ve nahoş etkilerden kaynaklanan yoğun bir depresyon hâlidir. Dolayısıyla pişmanlık doğası gereği bir "ahlaki çöküntü" türüdür ve kişi yaptıklarını yadırgayarak yaşadığı çöküntü hâline bu sayede "daha yüksek" bir anlam vermiş olur. Özellikle (yemek, içmek, cinsel ilişki, lüks yaşam vb.) duyusal güdülerin tatmini sırasındaki aşırılıklar ve bu aşırılıkların depresif etkileri sonradan onların reddedildiği çökmüş bir ruh hâli yaratır: *Omne animal post coïtum triste* [Her hayvan cinsel ilişkinin ardından mutsuz olur] ya da "Genç fahişe kocayınca tövbekâr olur"[2] deyimlerinde de ima edildiği gibi. Bedensel sağlığa zarar veren durumların dışında başka aksilik ya da talihsizliklerin de pişmanlığa neden olması bu görüşü ayrıca desteklemektedir.

[2] "junge Huren, alte Betschwestern" -çn.

Tüm bu görüşlerde ortak olan şey pişmanlığın doğal olarak manasız ve gereksiz olduğudur. Benzer şekilde günümüzde insanların pek çoğu pişmanlığı "gereksiz" bularak yadsımaya meyillidir. Daha zeki insanlar pişmanlığın sadece gereksiz değil aynı zamanda "zararlı" da olduğunu zira pişmanlığın neden olduğu etkilerin yaşamımızı ve eylemlerimizi boş yere kısıtladığını da buna eklemektedir. Ayrıca pişmanlık insan yaşamının tümüne yayılan tatmin olma duygusunu hiçbir biçimde karşılayamayan bedel ödetme pratiğine gereğinden fazla benzemektedir. Buna göre pişmanlık kişinin kendini iyileştirme ve geliştirmesine zaman zaman katkıda bulunsaydı bile yine de gerekli olmazdı ve kaçınılması gerekirdi. Eğer pişmanlık insanın gelişimine gerçekten katkı sağlayabiliyorsa, yaşamının sonunda ölüm döşeğinde kıvranan bir kişinin pişmanlığından ne fayda gelebilir? Pişmanlığın yaşamımızın akışı içerisinde bizi ileriye değil geriye götürdüğü ve asla değiştirilemeyecek bir geçmişe zincirlediği çok daha doğrudur.

Pişmanlığa dair Spinoza'dan Kant ve Nietzsche'ye kadar yapılmış tüm bu açıklama ve suçlamalar büyük hatalar içermektedir. Pişmanlık ne gereksiz manevi bir yüktür ne de kendini kandırmadır. Zihinsel bir karmaşanın semptomu olmadığı gibi insan ruhunun geçip gitmiş olanı değiştirmeye yönelik manasız bir çabası da değildir.

Pişmanlık, tüm bu iddiaların aksine, sadece ahlaki boyutuyla düşünüldüğünde bile, ruhun bir tür kendini onarma biçimi, kaybettiği güçlerini yeniden kazanmasının aslında tek yoludur. Dinler için daha da büyük bir anlamı vardır: Pişmanlık Tanrının insan ruhuna bahşettiği doğal bir mekanizmadır ki bu mekanizma sayesinde ruh Tanrıdan uzaklaştığında tekrar ona geri dönebilmektedir.

Pişmanlığa dair olan yanlış yaklaşımların temel nedenlerinden biri (ki tüm bu sözde "açıklamalar"ın da altında yatan budur) zihinsel yaşamımızın içsel yapısının doğru kavranamamasıdır. Sahip olduğumuz kişisel benliğimizle

doğrudan bağlantılı bir biçimde, yaşamımızın zamansal akışının doğasına dair daha derin bir kavrayışa sahip olmadıkça pişmanlığı anlamamız mümkün değildir. Pişmanlığı geçmişteki bir eylemi sanki hiç olmamış gibi yapma şeklindeki manasız çaba olarak gören argümanı incelersek bunu çok daha net görürüz. Eğer bir kişi olarak varoluşumuz doğal olayların tabi olduğu nesnel zamana âdeta geçmişten geleceğe akmakta olan bir nehir gibi tabi olsaydı, bu tarz bir argümanın sağlam gerekçelere dayandığı söylenebilirdi, zira bu nehrin "birazdan" akacak olan kısmı geriye dönüp de "henüz akmış" kısmına herhangi bir etki ya da müdahalede bulunamaz. Sürekli hareket ve değişim hâlinde olan cansız doğadaki bu daimi akış bakımından düşünüldüğünde "zaman" tek biçimli, tek boyutlu ve tek yönlü bir devamlılıktır ve bundan dolayı geçmiş, şimdi ve gelecek şeklindeki üçlü bölünmeye sahip değildir.

Gelgelelim biz insanlar için böyle değil. İnsan yaşamında her bir zamansal, bölünemeyen andaki tecrübede yaşamımızın ve kişisel benliğimizin *tamamı* mevcuttur. Her bir yaşam-anı, ki nesnel zamanın bölünemeyen tek bir noktasına tekabül eder, içinde üç momenti de aynı anda içermektedir. Bu üç moment şunlardır: deneyimlenmiş geçmiş, şu an deneyimlenmekte olan mevcut şimdi, ve gelecek. Bu üç momenti oluşturan unsurlarsa farkındalık, dolayımsız hafıza ve dolayımsız beklentidir. Maddesel bir gerçeklik olmayan bu muazzam olgu sayesinde yaşamımız, anlamlı ve değerli bir bütünlük olarak, yaşamımızın her anında yeniden olmakta, eylemlerimizi *özgür* kılmaktadır. Geleceğimiz sadece başımıza geleceklerden ibaret değildir. Benzer şekilde tabii ki maddesel gerçekliği gelecek kadar kolay değiştirilebilir olmasa da geçmişimizin hiçbir parçası *anlam* ve *değer* bakımından hakiki manasıyla değiştirilemez değildir. Bu anlam ve değer yaşamımızın bir bütün olarak kıymetiyle ilgilidir ve kendini yenilemeye her zaman açıktır.

Şimdi zamanın belli bir anına kadar olan deneyimlerimizi G_1 (geçmiş) ve G_2 (gelecek) arasında bir çizgi gibi düşünelim ve bu çizgi de nesnel zamanın bir bölümünü temsil etsin:

D

G_1 *a b c d e f g* G_2

Şimdi bu tabloya göre, cansız doğal akıştan farklı olarak, herhangi bir *b* olayı katışıksız biçimde *a* olayı tarafından, *c* olayı *b* tarafından, *d* olayı *c* tarafından, ve bu şekilde tüm D dizisinde sonra gelen olaylar önce gelen olaylar tarafından belirlenmiş değildir. Aksine, *g* olayı, yani en sonuncusu, aslında (*a*'dan *f*'ye kadar olan) tüm D dizisi tarafından belirlenmektedir. Dahası *a*, *b*, c, *d* ve *e* olaylarının her biri *g* olayı ve ardından gerçekleşecek tüm olaylar üzerinde daha "etkili" olma imkânına sahiptir. Geçmişteki olaylar, kendileri olarak ya da bazılarının dediği gibi "imgeler" olarak, *g* üzerinde etkide bulunabilmek için *f*'nin konumuna ulaşmak zorunda değildir. Bir olayın tüm etkisi, yaşam örgümüz boyunca, her zaman son anlam ve nihai değerine ulaşmak zorunda olduğundan, geçmişimizdeki her olay, tüm mümkün etkilerini bütünüyle harcayana kadar, her zaman anlamı tamamen belirlenmemiş ve değeri tamamen tüketilmemiş olarak kalır. Bir yaşam ancak bütünüyle tamamlandığında, yani öldüğümüzde, (ahiret inancına sahip olanlar için böyle bir durumun "hiçbir zaman" olmadığını da belirtelim), geçmiş bir olay anlamını doldurmakta ve artık "değiştirilemez" hâle gelmektedir ki bu durumda da artık doğada meydana gelmiş herhangi bir olgudan ayırt edilemezdir. Yaşamımız henüz tamamlanmadığı sürece, geçmişin tamamı, en azından önemi ve kıymeti bakımından, onunla ne yapacağımız meselesini hiç durmadan yüzümüze vurur. Nesnel zamanın bir kısmı deneyimimizin uzantısı olmaya başlar başlamaz artık, doğadaki diğer

geçmiş olgular gibi, sonlanmış ve tamamlanmış olma özelliğini yitirir. Artık bu zaman dilimi "bize ait" bir *geçmiş* olur ve kişisel benliğimiz tarafından sahiplenilir. Bu da demektir ki geçmişimizin her bir parçasının yaşamımızın anlamı üzerinde bulunduğu etkilerin doğası ve boyutu *her* an bizim elimizdedir. Bu önerme, gerek kişilerin, gerek toplulukların, gerek dünyanın "tarihsel gerçekliğini" oluşturan tüm "olgular" için de aynen bu şekilde geçerlidir. Bu da demektir ki "tarihsel gerçeklik" tamamlanmamıştır ve her zaman kurtarılabilirdir. Sezar'ın ölümüne dair doğa olaylarına ilişik her şey Thales'in tahmin etmiş olduğu güneş tutulması kadar tamamlanmış ve değiştirilemezdir. Ne var ki orada "tarihsel gerçekliğe" dair ne varsa, yani insanın tarihine anlam ve etkisi bakımından işlenmiş her ne varsa, o henüz tamamlanmamıştır ve dünya-tarihinin sonuna kadar da tamamlanmadan kalacaktır.

Doğamız geçmiş deneyimlerimizin üzerimizde bıraktığı etkilerden kurtulma konusunda harikulade yeteneklere sahiptir. Geçmiş bir olayı belirgin ve nesnel olarak hatırlamamız bile - ki pek çok insan hatalı biçimde bu zihinsel faaliyetin geçmişin üzerimizde etki bıraktığı tek unsur olduğunu sanmaktadır - bu yeteneklere güzel bir örnek teşkil eder. Hatırlama ediminin faal olabilmesi, yukarıda değinmiş olduğum psişik etkinlik ilkesine uygun olarak, içimizde gizemli bir şekilde yaşayan ve eyleyen bir kuvvetin can damarıyla özdeş bir güç kaynağına dayanmasına bağlıdır. Bu kuvvet, böylece, hatırlayan zihnin algısını yönlendirdiği nesneleştirme ediminden yaşamsal bir müdahale alır, ki bu onun zaman ve mekânda tam olarak yerini almasıdır. Eğer düşmekte olan bir taş düşüşünün herhangi bir safhasını tabi olduğu yasaya göre tek başına belirleyen bir önceki safhayı hatırlayabilseydi, yer çekimi kanunu diye bir şey ortadan kalkardı. Hatırlama sayesinde özgürlük başlar ve hatırlanan şey veya olayın örtük güçlerinden kurtuluruz. Çoğunlukla tam da hatırlama sayesinde deneyimler yaşamımızın iç tapınağından kurtulma şansını bu-

lurlar. Bu sayede dünyaya yönelik tavrının oluşumuna yardımcı oldukları ve artık doğrudan etkide bulunamadıkları benliğin merkezinden uzaklaşırlar. Öyleyse hafıza "psişik nedensellik akışı" içerisinde herhangi bir etken unsur ya da sadece geçmişin etkilerini bugüne taşıyan bir aktarıcı değildir, aksine bu akışı sekteye uğratarak bazı kısımlarını durdurur ve bu sayede geçmişin etkilerinin üzerimizde mutlak tahakküm kurmasını engeller.

Anlaşılan tarih bizi içinde yaşadığımız tarihten özgürleştirir. Benzer şekilde tarih *bilgisi* de ("geleneğin" içini boşaltmış olduğu destansı maceralar tarihinden farklı olarak) tarihsel belirlenimden *kurtulmanın* ilk ve en önemli koşuludur.

Pişmanlık fenomeni de bu genel düşünceler şemasında bir yere oturur. Pişmanlık geçmiş yaşamımızın bir yeniden ele alınması ve ona yepyeni bir anlam ve değer verilmesidir. Pişmanlığın "değiştirilemez" olanı manasızca bir değiştirme çabası olduğu söylenir. Fakat bizim argümanımıza göre yaşamda "değiştirilemez" hiçbir şey yoktur. Hatta sırf bu "manasız" çaba bile "değiştirilemeyeni" değiştirir ve pişman olunmuş eylem ya da davranışı bir yaşamın bütünlüğü içinde yeni bir yere oturtur, ona yeni bir yön verir. Çokları pişmanlığın absürt olduğunu söyler. Onlara göre pişmanken özgür olamayız zira her şey olması gerektiği gibi olmuştur. Ama bilmezler ki eğer pişman olamıyorsak özgür de olamayız. Eğer pişman olursak görürüz ki başlangıçta ahmakça eylemin koşulu sandığımız şeye, yani *özgürlüğe,* asıl şimdi gerçek anlamıyla kavuşuyoruz. Pişman olmadan önce bizi usanmadan kahreden o suç ve kötülük seli ve onun yarattığı karşı konulamayan, çığ gibi büyüyerek suçu hep artıran ve bizi sürekli baskılayan etkiler zincirinden işte asıl şimdi *azade* oluyoruz.

Suç pişman olunmadığında geleceğimizi bağlar ve belirler. Pişmanlık suçun etkinliği ve devamlılığını can damarından söker. Eylemi ve eylemin motivasyonunu, tam kö-

künden, benliğin yaşam merkezinden uzaklaştırır ve böylece yaşamın yeniden, saf, spontan bir başlangıç, pişmanlık sayesinde artık zincirlerinden sıyrılmış bir kişiliğin merkezinden doğan yeni bir akış mahiyetinde başlamasını mümkün kılar.

Dolayısıyla pişmanlık ahlaki bir tazelenmedir. Her ruhta, uyur hâlde olsalar da, genç ve masum kuvvetler bulunur. Fakat bu kuvvetler zamanın akışı boyunca ruhta toplanan ve koyulaşan baskıcı suçun dolambaçlı artışı tarafından kösteklenir, hatta boğulur. Fakat kabuğu kaldırın, bu kuvvetler kendiliğinden yeniden ortaya çıkacaktır.

Herkes Prometheus'a benzemeye çalışır, Epimetheus'a değil. Ancak ne kadar "hızlanarak" ilerlersen, akıntıya kendini ne kadar çok kaptırırsan, geçmiş suça o kadar çok *bağımlı* ve onun tarafından *bağlanmış* olursun. Akıntıda yaşamının efendisi olduğunu sanırken aslında sadece suçlarından kaçmaktasın zira *kendini akışa bırakıvermek* senin kendine itiraf edemediğin gizli kaçış formülündür. Seni pişman edene gözlerini kapadıkça, gelişimini ketleyen zincirlere daha da çok bağlanmaktasın.

Özgür iradesi olduğunu düşünen sıradan biri pişmanlığı doğru biçimde anlamamakta, aslında ilk defa pişmanlık sayesinde *gerçekleşen* özgürlüğünün sanki daha önceki bir özgürlük tarafından koşullandığında hatalı biçimde ısrar etmektedir. Sıradan insan şöyle der: "Keşkelere ne hacet! Gelecekte daha iyisini yapmayı hedefle yeter!" Fakat sıradan insanın cevaplayamadığı soru şudur: Eğer ilk olarak pişmanlık kişisel benliğimizi özgürleştirip geçmişin üzerimize musallat olan kuvvetlerine karşı bizi güçlendiriyorsa, o hâlde bu hedeflere sahip olmak ve, daha önemlisi, onları gerçekleştirmek için ihtiyacımız olan gücü nereden buluyoruz? Tam da gerçekleştirebilme gücümüzün olmadığı hedefler "cehennem yolunun" döşendiği iyi niyet taşları değil midir? Gerçekleştirilme gücünden mahrum olan her iyi hedef ruhumuza işkence etmekte olan çaresizliği açığa

çıkarmakla kalmaz aynı zamanda benliğe yeni ve daha güçlü bir mağlubiyet ekler, hatta bu mağlubiyeti pekiştirir ve sağlamlaştırır. Kendini aşağılamanın en uç biçimi, *gerçek anlamıyla* bir pişmanlığı varsaymayan gerçekleşmemiş hedeflerden geçer. Her gerçekleşmemiş hedeften sonra benlik artık eskisi gibi değil önceye göre çok daha aşağılanmış bir hâldedir. Burada görünen çelişki şudur: pişmanlığın tek değerinin gelecek niyet ve eylemlerimizi düzeltmekten ibaret olduğunu varsaysak bile yine de pişmanlığın dolayımsız anlamı sadece geçmiş kabahate yönelirdi ve hiçbir biçimde geleceğin yeniden şekillendirilmesiyle alakalı olmazdı. Fakat bu varsayım hatalıdır.

Pişmanlığın eylem ya da davranış değil onun etkisiyle ortaya çıkan ve hafızada tutulan imgesiyle alakalı olduğu şeklindeki itiraz gerçekliği yansıtmamaktadır zira tamamen hatalı bir hafıza anlayışına dayanır. Hafıza mevcut bilincimizde zaten bulunmakta olan "imge"lerden oluşmadığı gibi bu imgeler de geçmişte yaşanmış bir şeye bilinçli kararlarla bağlanmaz. Aksine, gerçek hatırlama edimi, fenomenal geçmişte beliren *durumun* yeniden sahiplenilmesinden oluşur, *burada* yaşar ve ikamet eder, "zannedildiğinin" aksine geçmişe bilinç yoluyla bağlanmayı bekleyen mevcut imgelerin sahiplenilmesinde değil. Hatırlama ediminde mevcut olan tüm hafıza-imgeleri bu edimin *yöneliminin* amacı ve tarzı tarafından koşullanır. İmgeler bu yönelimi takip eder ve ona göre şekillenirler. Gel gör ki yönelim zihinsel birleştirmeler tarafından birbirine bağlanmış imgeler akışını rastgele ya da mekanik bir biçimde takip etmez.

Zamana yayılmış sorumlu eylemlerin yönetim merkezi olarak kişi ya da kişisel benlik doğası gereği - *de jure* - geçmişimizin her parçasını dikkatle izler, anlam ve değerini ele geçirir. Fizyolojik koşullara - yani hatıraları meydana getiren nedenlere ve bu meydana gelişin ilkelerine - bağlı olan tek faktör hatırlama edimine ilkede ulaşılabilir olan

yaşam alanından neyin *seçileceğini* belirleyen faktördür. Tam da bundan dolayı pişmanlık yaşamlarımızın geçmiş katmanına yönelik hakiki bir müdahale, hatta ona gerçekten etkide bulunan bir saldırıdır. Pişmanlık ahlaki bozulmayı yani mevzubahis eylemdeki "kötü" niteliği gerçekten yok eder. Kötülükten tüm yönlere doğru yayılmaya başlayan suçun baskısını gerçekten hafifletir ve aynı zamanda kötülüğün hep daha çok kötülüğü yeniden üretme gücünü ortadan kaldırır. Pişman olmaya hazır olmak, yaşamlarımızın başka önemli niteliklerden önce gelen değer-niteliklerinin hafızaya sunulma kuralına uygun olarak, geçmişimize ışık tutar ve bu sayede daha önceden hatırlamadığımız şeyleri hatırlamaya başlarız. Pişmanlık geçmişteki olayların gün yüzüne çıkmasını engelleyen, gururu besleyen ve meşrulaştıran o gurur bariyerini yıkar. Bizi "doğal" gururun baskıcı gücünden kurtarır ve kendimize karşı kullanabileceğimiz bir hakikat ve dürüstlük aracına dönüşür.

Pişman olmaya hazır olmanın ruhun erdemleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğu da bu noktada açık hâle gelir. Nasıl ki erdemlerin yokluğunda kendine karşı dürüst olmak imkânsızsa, pişman olmaya hazır olmak da *tevazu*nun yokluğunda mümkün değildir. Tevazu, etkin benliğin şimdi-ve-burada'sındaki ruhu sarmalayan doğal gurura karşı çalışır. Tevazu sayesinde kendi yetersizliğimizi ölçtüğümüz mutlak iyi ideasından ilham alıp benliğimizi yenileriz. Bu da göstermektedir ki pişmanlığa hazırlık ancak tevazu gururun baskıcı, sertleştirici ve katılaştırıcı eğilimlerini bertaraf edip gururun yaşam akışından izole ettiği etkin benliği yeniden dünyanın ve yaşamın bu akışına karışmasını sağladığında mümkündür. İnsan, arzularından doğan cezalandırma korkusundan çok gurur ve kibir tarafından katılaşır. Suç insanın içinde ne kadar derinlere yerleşmişse, ne kadar onun âdeta bir *parçası* hâline gelmişse onu o kadar katılaştırır. Pişmanlık duymayan katı biri için asıl zor olan itiraf değil kendini teslim etmedir. Yaptığından pişman

olan aynı zamanda yaptığını itiraf eder ve onu aşar – hatta son anında dudaklarını kapayan o utancı bile.[3]

***

Bu anlattıklarımızdan açıkça ortaya çıkmaktadır ki pişmanlığın doğası, anlamı ve neyi sağladığı genel olarak yanlış anlaşılmıştır. Bunun en baştaki nedeni pişmanlığın onu önceleyen ya da ona yol veren ama asla onu meydana getirmeyen koşullarla karıştırılmış olmasıdır. Bu karıştırmanın da baş nedeni hatırlama işlevini "hafıza imgeleri"ne indirgeyen hafıza teorisidir. "Kötü" eylemin mutsuz ve başarısız sonuçlarının insanı olumlu başarılardan daha çok pişmanlığa ittiği doğrudur. Örneğin suçlu azgınlıkların sağlığa ve bünyeye zarar vermesi ya da toplum tarafından cezalandırılma ya da ayıplanma sıklıkla bunların olmadığı durumlara nispetle kişiye daha çok pişmanlık *aşılar*. Ne var ki pişmanlığın kendisine eşlik eden acı, acıklı iç muhasebelere neden olan tüm bu tiksinti duygularından büyük bir uçurumla ayrılır. Pişmanlığa dair hatalı psikolojik teorilerin çoğu – başka birçok hata yanında - bu temel hataya, yani pişman olma edimini kişiyi pişmanlığa sevk eden *durum ve koşullarla* karıştırma hatasına düşer.

Pişmanlıkta hafızanın oynadığı özgün rol sadece yukarıda bahsettiğim meseleden ibaret değildir. Durgun ve hareketli olmak üzere iki temel hafıza tipi vardır ki bunlar *fenomenal* ve *fonksiyonel* olmak üzere ikiye ayrılabilir. İlk tür hatırlamada geçmişimizde meydana gelmiş durum ve olayları izole bir şekilde yeniden yaşamayız. Aksine o durum ve olaylar meydana gelirken dünyaya karşı sahip olduğumuz merkezi tavrı ve bu tavırla birlikte ortaya çıkmış olan düşünce, irade, aşk ve nefret gibi tüm *eğilimleri* yeniden takınırız. O zamanda sahip olduğumuz bütün tavra,

[3] Kilise öğretisinin de doğru şekilde tespit ettiği gibi tüm suçu doğrudan silen "kusursuz" pişmanlık kişiyi suçunu içsel kabullenmeye ve sözle itiraf etmeye hazır hâle getirir. Bu hazırlanmanın olmadığı yerde pişmanlığın kusursuz olduğu söylenemez.

yani o zamanda sahip olduğumuz benliğin kimliğine ve tertibine aynen uyarız.

Bazı patolojik vakalarda bu hafızayı belirgin biçimde görmek mümkündür. Birkaç yıl önce Almanya'da ziyaret etmiş olduğum bir akıl hastanesinde böyle bir vakayla karşılaşmıştım. 70 yaşlarında yaşlı bir adam tüm çevresini sanki 18 yaşındaki olgunluk düzeyine göre deneyimlemekteydi. Yanlış anlaşılmasın, yaşlı adam henüz 18 yaşında bir gençken sahip olduğu dünyayı oluşturan *nesnelere* gömülüp kalmış değildi. O zamanlar yaşadığı evi, etrafındaki insanları, caddeleri, kasabaları şimdi varlarmış gibi görmüyordu. Aksine şu an içinde yaşıyor olduğu odada etrafında olup bitenleri görüyor, duyuyor ve deneyimliyordu. Fakat tüm bunları 18 yaşında bir genç *olarak*, aynen o yaşta bir gencin, bireysel ya da genel, arzu ve hedefleri, korkuları ve umutlarıyla yaşıyordu. Bir şeyi hafızada yeniden yaşamanın en uç boyutlarına ulaşmış ve artık kendine yeten bir sisteme dönüşmüş bu özel hâli, sadece gerçekten ne yaptığımızı ve çevremize nasıl tepkiler verdiğimizi değil, aynı zamanda, benzer durum ve koşullar ortaya çıktığında, ne yapmış olabileceğimizi, gerçekte ne *istemiş olabileceğimizi*, nasıl tepkiler *vermiş olabileceğimizi* de bilebilmemizi sağlar. Bu tip hatırlamada yaşamımızın içeriğinden onu yaşayan benliğe doğru değil, deneyimleyen benlikten yaşamın belirli bir içeriğine doğru bir hareket vardır.

Fakat pişmanlığın daha derin ve önemli bir türüne katkıda bulunan hatırlama tipi fonksiyonel hatırlamadadır. Bu hatırlamada, geçmişteki eylem hafızada belirse ve bu sayede onu değersizleştirse de pişmanlığın asıl nesnesi eylemin kendisi değildir. Aksine, köklerinden eylemin ve o eylemi mümkün kılan iradenin neşet ettiği bütün kişiliğimizdeki kurucu benliğimiz yeniden deneyimlenmekte ve, pişmanlık boyunca, hor görülerek kişisel benliğimizin bütünlüğünün dışına itilmektedir. Birtakım yazarlar *varoluşsal pişmanlık* ile *eylemsel pişmanlığı*, ya da hatta "pişmanlık"

ile "hayıflanmayı" birbirinden ayırıyorlarsa, bu ancak geçmişteki kurucu benliğin nesnel değersizliği ile eylemi gerçekleştiren şu andaki etkin benliğin - ki pişman olan hafızaya baskın gelmektedir - nesnel değersizliği arasındaki farka işaret etmektedir. Özellikle Schopenhauer'in da çok vurguladığı gibi pişmanlığın en derin hâli "Aman tanrım, ne yaptım ben!" ifadesinde değil, ondan daha radikal olan, "Aman tanrım, ben nasıl bir insanım!" ifadesinde, ya da hatta "Ben nasıl bir insanım ki böyle bir şeyi yap*abildim*!" ifadesinde ortaya çıkar. Ayrıca Schopenhauer şunu da ekler: Pişmanlığın özgül ağırlığını ilk olarak deneyimsel belirlenimcilik sayesinde görüyorsak da bu son bahsedilen türde pişmanlığın daha derin ve kuşatıcı karakteri göstermektedir ki "manevi karakterimiz" – ki Schopenhauer bunu hatalı biçimde "doğuştan gelen karakter"le karıştırır - özgür irademizin sonucudur.

Bu teori pişmanlığın gerçek anlamını tamamen anlamsız hâle getirmektedir zira bir kişinin kendi varlığının bütününden pişman olması zımnen imkânsızdır. Ne isek o olduğumuza pekâlâ *üzgün* olabiliriz. Hatta insanın bizzat kendi varlığı kendini şoke edebilir. Fakat, çektiğimiz acının özsel doğamız tarafından belirlendiği olgusunu bir kenara bırakırsak, tüm varlığımızdan pişman olmamız mümkün değildir. Geçmiş davranışımızın ayrıntılarını incelemeyi bıraktığımızda geriye pişman olunacak tek şey olarak *bir zamanlar* böyle bir eylemi yap*abilmiş* bir kişi olduğumuz kalır. Pişmanlık edimi sayesinde "geride" ya da "arkamızda" bıraktığımız şey kesinlikle eylem ya da özsel benliğimiz değil eylemin "zorunlu olarak" ortaya çıkışını bize gösteren hafıza ile benliğin katılaşmasıdır, eğer tabii böyle bir katılaşmadan bahsedilebilirse.

Sadece basitçe bir düzelme ve iyileşme değil kökensel bir *dönüşüm* sağlayan hakiki pişmanlık ediminin kendine has etki ve önemi ancak şu bahsedeceğim şey dikkate alındığında anlaşılabilir. Kendimizi düşünümsel olarak dene-

yimleme biçimlerimiz farklı düzeylerde gerçekleşir ve bir düzeyden ötekine geçiş sadece bir düzeyde iş gören psişik süreçleri belirleyen psişik nedensellik tarafından kendi başına belirlenmez. Her düzeydeki deneysel içerikleri yöneten nedensel örüntülere nispetle, kişiliğin hâlihazırda içinde ikamet ettiği düzeyin, ya da düzeyler serisinin, radikal değişimi bir bütün olarak kişisel benliğin *özgür edimidir*. Ve en nihayetinde benliğin ardışık katılaşmaları, hafıza tarafından geçmişteki şu ya da bu durum ortaya çıkarılırken, işte bu bütünsel benliğin deneysel bileşenlerini oluşturur ki bu sayede *eylemin* tam da bu bileşenlerden meydana geldiğini görürüz. Derin pişmanlık edimi, ancak tüm iç yaşamımızın merkezî *düzeyindeki* dönüşümler bu yaşama özgürce eşlik eden fenomenler olarak görüldüğünde tüm boyutlarıyla anlaşılabilir. O zamandaki varoluş düzeyimizde gerçekleştirmiş olduğumuz eylem bize ne kadar mecburi görünürse görünsün, ya da ne kadar, en ince ayrıntısına dek ve katı tarihsel anlamıyla, "anlaşılabilir" görünürse görünsün, o düzeyi artık bir yere "oturtmuş" olduğumuza emin olduğumuz anda artık o düzeyde *olmuş olmanın* herhangi bir *benzer* mecburiyeti kalmaz. O düzeyi değiştirebilirdik. Sadece başka türlü *davranabilir* ya da *irade gösterebilir* değildik, aynı zamanda olduğumuz şeyden bambaşka bir şey de *olabilirdik*. Dolayısıyla *kendimizden başka türlü olabilecek olma kabiliyeti* bir yanılsama değildir. *Şu anda* başka türlü davranabileceğimiz ya da davranmayı düşünebileceğimiz şeklindeki geriye dönük biçimde yanlış anlaşılan olguyla da bir alakası yoktur. Aksine, pişmanlık edimi bu kabiliyeti, bu merkezi irade gücünü daha önceki durumun tamamına yayılan bir bileşen olarak gösterir.

Fakat önceki benliğin oluşumunda hâlihazırda farkına varılan kötülük ve daha iyi biri olabileceğimiz ya da daha iyi şeyler yapabileceğimize dair olan mevcut farkındalık, ancak davranışlarımızı iyi yönde değiştirebiliyor olduğumuzu deneyimlediğimizde ortaya çıkar. Pişmanlık ediminin gerçek bir değişim olmadığı sadece önceki benliğimiz

ve onun eylemlerine nispetle daha üstün olduğumuzun bir işareti ve sonucu olduğu söylenebilir. Bu bakış açısına göre pişman olabilmemizi sağlayan şey şimdi daha özgür ve daha iyi bir durumda olmamızdır. Kendimizi iyileştirme olanağımızın farkına varınca bizi kilitleyen suç geride kalır ve onun gölgesinden kurtuluruz. Fakat bu konuyu basit bir mantıksal *ya o, ya bu* ikiliğine indirgemek zorunda değiliz.

Pişmanlığın acı yıkıcılığında ilk olarak benlik ve eylemimizin kötülüğüne dair bütüncül bir içgörü kazanırız. Ve yine ancak bu yeni varoluş düzleminin daha özgür konumuyla mantıklı bir şekilde anlaşılabilen pişmanlık sayesinde ona ulaşabiliriz. Dolayısıyla pişmanlık edimi bir bakıma hem kaynağını, yani *terminus a quo*'sunu, hem de varış noktasını, yani *terminus ad quem*'ini, önceler.

Öyleyse pişmanlık ilk olarak daha iyi bir davranışa yönelik geçmiş kapasitemizin bilgisini bize getirir. Fakat bu bilgi hiçbir biçimde *üretken* değildir. O sadece bir farkındalık, bizi körleştiren içgüdüsel sis bulutuna doğru bir nüfuz etmedir. O hiçbir şey üretmez, sadece farkındalık sağlar.

Pişmanlığın süreğen dinamiği tamamıyla daha üstün, daha ideal bir varoluşa yönelebilmemizi mümkün kılar. Ahlaki varoluş düzlemimiz dâhilinde sağlam bir öz-tashih sağlayarak eski benliğimizin tüm durumunu, en aşağıdan başlayarak, gözümüzün önüne serer. Hayati önemdeki daha derin pişmanlık ediminin en derin gizemi işte buradadır ve sistematik teoloji için pek çok sorunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Benzer bir sorunu özellikle suçun ilahi silinişi ile insanın kutsayıcı inayet sayesinde yenilenmesi arasındaki etkileşimde de görmekteyiz. Yalnızca "kusursuz" pişmanlıkla edinilebilecek olan karşılıksız inayet günah suçunu siler ve yok eder. Fakat insan suç ve günah içinde yüzerken, Luther'in görüşünün aksine, Tanrı ona sırtını dönmez ve suçunu "görmezden gelmez" İnayetin kabulü suçun ortadan kaldırılması *koşuluna bağlıdır* zira

inayet, ona bağlı olan daha yüksek varoluş gibi, ancak suç ortadan kaldırıldığı müddetçe insana nüfuz edebilir. Pek çok teolog, (örneğin Scheeben), bunu çok uygun bir benzetmeyle açıklar: suç inayet ruha ulaşır ulaşmaz kaybolmaya başlar, "aynen karanlığın ışık ulaşır ulaşmaz" kaybolması gibi.[4] Buradan anlaşılmaktadır ki pişmanlık başlattığı düşünülen ahlaki varlığın yükselişi tarafından öncelenmez. Aksine, benliğin ideal varoluşunun mümkün en yüksek noktasına çıkmasını sağlayan şey ile önceki benliğin gözle görülür geri çekilişi, onun dışarı atılışı ve yok edilişi, aslında aynı eylemde gerçekleşmektedir.

Bir dağa tırmanırken hem zirvenin giderek yakınlaştığını hem de ayaklarımızın altında uzanan vadinin yükselişini aynı anda görüp, aynı eylemin güdümünde deneyimlediğimiz gibi, pişmanlıkta da kişi yükselir ve yükselirken altında onu oluşturmuş olan önceki benliğini öyle görür.

Pişmanlık ne kadar yalnızca eylemsel pişmanlık olmayı bırakıp aynı zamanda varoluşsal pişmanlık olmaya da başlarsa hissedilen suçun *kökenini* o kadar derinden kavrar, suçu insandan söker atar ve özgürlüğü yeniden tesis eder. Belirli bir eylemin neden olduğu utanmadan sıyrılarak "içten gelen pişmanlığa" dönüşür ki bu pişmanlık sayesinde insan kalıcı bir yenilenme gücüyle "yeni bir yüreğe" sahip olarak "yeni bir insan" olur. Öyleyse pişmanlık aslında hakiki bir dönüşümsel pişmanlık tarafından koşullanmıştır ve en nihayetinde karakterin sadece değişimi değil *dönüşümüne*, yani formel ve bireysel kimliği yok etmeyen olumlu bir "yeniden doğuşa" yol açar. Bu yeniden doğuşta kişinin ahlaki eylemlerinin nihai kaynağı olan manevi çekirdek eski durumun tüm kalıntılarını kül ederek kendini yeniden inşa eder.

Bu noktada yukarıda bahsetmiş olduğum iki şüpheci

---

[4] Matthias Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, Freiburg, 1912, s. 531.

görüş hakkında biraz daha açıklama yapmak gerekiyor: korku teorisi ve intikam teorisi.

Korku teorisi daha Protestanlığın erken dönemlerinden beri revaçtaydı. Luther ve Calvin pişmanlığın özünü *terrores conscientiae*'de, yani insanın tanrının buyruklarını gözetmedeki yetersizliğinden kaynaklanan cehennem korkusunda bulur. Luther'e göre bu korku günahkârlığının ve tanrının buyruklarını gözetememeye mahkûm olmanın farkında olan insanı, İsa'nın kurtarıcı kanına ve bu kanın sağladığı ilahi merhamet ve kefarete olan iman yoluyla bağışlanmaya yönlendiren yegane dürtüdür. İsa, Tanrının nazarında günahkâr olan ve ölüme kadar hep günahkâr kalacak olan kalplere tüm imkânlarıyla "kalkan" olur. Diğer bir deyişle, günahın cezası iptal edilmiştir. Tam da insan asla hiçbir zaman hak edemeyeceği Tanrının o yüce merhametinin ve inayetinin bütünüyle bilincine vardığı anda "iyi davranış" ortaya çıkacak ve günahların bağışlanması sağlanacaktır. Dolayısıyla, bu yaklaşıma göre, davranış pişmanlıktan bütünüyle ayrıştırılmıştır. Günahın Tanrı tarafından "bağışlanması," suçun hâlihazırda mevcut bir durum olarak gerçek anlamıyla ortadan kaldırılması anlamına gelmediği gibi ruhta oluşan yeni bir kutsayıcı nitelik tarafından tedavi edilmesini de ima etmez. Bütün anlamı cezanın iptali ve günahkârın Tanrının artık günahını "görmezden geldiği" sanısında yatar ki bu sanı bütünüyle mantık dışıdır zira Tanrının her şeyi biliyor oluşuyla düpedüz çelişmektedir.

Fakat daha yeni seküler felsefeler de korku teorisini kendilerine kalkış noktası olarak alır:

> "Pişmanlık[5] bir erdem değildir ve hiçbir biçimde akıldan kaynaklanmaz. Kim yaptığı bir şeyden pişman oluyorsa yaptığının zararını misliyle öder... Yaptığı

[5] Spinoza, *Etika* IV, 54. önerme.

şeyden pişman olan iki defa zarar görür. Önce kınanması gereken bir arzuya, ardından da onun doğurduğu tiksintiye teslim olmuştur."

Spinoza da pişmanlığın kaynağını korkuda bulanlardandır. Ona göre pişmanlık, kabul edilemez tanımını alıntılamak gerekirse, "zihnimizle özgürce gerçekleştirmiş olduğumuza inandığımız eyleme ilişmiş olan tiksintidir." Pişmanlık, diye açıklamaya devam eder Spinoza, suçun ve toplum tarafından bu suçla ilişkilendirilmiş müeyyidelerin sonucudur. Dolayısıyla korkuya dayanır, ve herkesin kolaylıkla gözlemleyebileceği gibi, "yanlış" görülen her eyleme ilişebilir. "İnsan", der Spinoza, "eğitim düzeyine göre bir eylemden pişman olur ya da onunla övünür." Sonuç olarak Spinoza'ya göre pişmanlıkta sadece görece bir erdem, yani kuru kalabalıklar için bir erdem vardır. "İnsanlar korkmuyorlarsa korkutulmalıdırlar." Bu da göstermektedir ki Spinoza'ya göre pişmanlık "özgür insan" için bir erdem değildir zira *özgür insan* sadece aklıyla idare edilir.

Tüm bunları bir kenara bırakırsak korku teorisini en radikal biçimde çürüten şey yukarıda iddia edilenlerin aksine korkunun hakiki pişmanlığı mümkün kılan sağlam öz-"birliktelik" düzeyine ulaşmanın önünde apaçık bir engel olmasıdır. Korku dikkatimizi ve ilgimizi dışarıya doğru, dışarıdan gelmekte olan tehlikeye yönlendirir. Suç işlemek isteyen sabıkalı bir kişi, herkesin onu yuhalayacağını bildiği hâlde, suçunu küstahça savunmaya devam eder ve tüm enerjisini "yakalanmamak için" harcar zira pasif tavır içinde olması korkunun onu ele geçirmesine ve böylece kaderine boyun eğmesine neden olurdu. Zaten pişmanlığı engelleyen hiçbir engel olmasaydı da korku tek başına pişmanlığı engellerdi. Hakiki pişmanlığın ön koşulu olan birlikteliğe ulaşabilmesi için insanın önce kendini tüm korkulardan arındırması gerekir. Ancak bu sayede ilk defa kendini kendiyle ve kendi eylemiyle *baş başa* bulur. Bu kendiyle baş başa kalma olmasa pişmanlık da olmazdı.

Bunu bir kenara koyarsak eyleme yönelik geriye dönük pişmanlıkla her zaman ileriye dönük olan korku arasında son derece belirgin bir ayrım yapabiliriz. Aynı zamanda bu ikisinin varoluşumuzun tabiri caizse tamamen farklı *düzlemlerinde* gerçekleştiğini de belirtebiliriz. Bu sayede korkunun nasıl da yaşam bilincimizin merkezinden neşet ettiğini ve kendimizi sayesinde üzerimizde etkide bulunduğu araçtan, yani bedenimiz ve onun duyularından, soyutlayabildiğimizde nasıl hemen yok oluverdiğini görürüz. Diğer taraftan pişmanlık kişiliğimizin psişik merkezinden neşet eder. Ölümlü bedenimizden bir şekilde soyutlanabilsek bile pişmanlık, korkunun aksine, hâlâ mümkündür ve hatta ancak bu sayede *mükemmelliğe* ulaşır ki bu mükemmelliğe ancak bizi kötülüğümüzün farkındalığından alıkoyan tensel güdülerin deli gömleğinden sıyrılmakla ulaşılır. Pişmanlık ve korkunun aynı eylem bakımından birbirlerinden bağımsız ama *eşzamanlı* varoluşları pişmanlığın korkunun psişik düzeyde "evrimleşmiş biçimi" olmadığını göstermektedir. Eğer öyle olsaydı korku yeni bir pişmanlık dizisi oluşturmak için tükenmiş ve dönüşmüş olurdu. Dolayısıyla bu ikisi içimizde *bir arada* var olamazdı.

İnsandaki ilahi ceza korkusunu düşündüğümüzde bu önermeler doğal olarak doğru ve geçerli görünmektedir. Ceza acısının saf korkusunun, ya da "kölelik korkusunun", pişmanlıkla hiçbir biçimde ilgisi yoktur. Onun *attritio* ile de hiçbir alakası yoktur - ki teoloji onu *contritio*'dan yani en yüce iyi ve sevgiye en layık varlık olarak Tanrı sevgisine dayanan "tam" pişmanlıktan haklı biçimde ayırır. *Attritio* çekilecek cezanın acısından kaynaklanan korku olmadığı gibi bu korkuya dayanmamaktadır da. Tabii ki ilahi adaletin tecellisi olarak ceza korkusu onu "tetikleyebilir" fakat hiçbir zaman sırf acı olarak acının korkusu değildir. Hakiki pişmanlık, ceza korkusundan bütünüyle ayrı ve yeni bir şey olan bu "tetikleme" sürecinden tamamen ayrıdır. Dahası, pişmanlığın ana nesnesinin sırf *acı* değil ilahi adaletin bir tecellisi olarak ceza olması, ve tam da bundan

dolayı kaynağının adaleti tesis eden ve gerekli cezayı belirleyen ilahi varlığa yönelik *hürmet* ve saygıda yatması gerekmektedir. Aksi takdirde sözüm ona (sonlu ya da sonsuz) ceza korkusu hakiki pişmanlığı başlatma hususunda tamamen güçsüz kalır. Öyleyse, korkunun genel olarak pişmanlığa yardım eden değil onu engelleyen bir şey olduğu şeklindeki kurala dayanarak söylenebilir ki eğer *attritio contritio*'dan daha aşağı bir mertebeyi temsil ediyorsa, her ne zaman bir insan için *contritio* mümkünse, salt *attritio, contritio*'nun kabulü için katı bir engel oluşturur.

Korku teorisi tarafından açıklanması hayli zor olan bir başka konu korkunun pişmanlığa yalnızca kişinin eylemi - ya da bir şekilde kişiye has bir şey - *ahlaki* ya da *dini* bakımdan önem arz ettiğinde dönüşmesidir. Örneğin nasıl oluyor da çirkin bir yüz, bedensel bir kusur ya da yetenek yoksunluğu, yani kişinin saklayamadığı fakat olumsuz biçimde defalarca yüzüne çarpılan şeyler, nasıl oluyor da tüm bu kusurlar hiçbir zaman pişmanlığın nesnesi olmuyor, fakat neredeyse her zaman kendine eziyet etmenin, kederin, kendinden tiksinmenin ya da kendinden intikam almanın nesnesi oluyor? Nasıl oluyor da yeteneğimizin yetmediği bir girişimden ya da ideal olanın gerisinde kalan bir sanat eseri ya da işten, hırsızlık ya da sahtecilikte olduğu gibi pişman olmuyoruz? Gerekli kabiliyetlerimizi uygulamadaki yetersizlik ve başarısızlıklarımıza ahlaki değer atfetmeye mecbur bırakılmadığımız müddetçe "hiçbir zaman" böyle şeylerden pişman olmayız. Hiçbir zaman yeteneksizlik pişmanlık nedeni değildir. Peki bu tarz kavrayış eksikliği ya da beceri yoksunluğu gibi kusurlardan kaynaklanan salt tiksinti duygusu içsel bakımdan daha mı az önemlidir? "Kendinden tiksinme," pişmanlıkla kıyaslandığında, daha az korku ya da tiksinti nedeni midir? Tabii ki değil. Fakat yine de bu tarz durumlar pişmanlıktan fersah fersah uzaktır.

Şimdi eğer pişman olduğumuz şeyin ahlaken "kötülük"

niteliğine sahip olması pişmanlığın zorunlu bir parçasıysa ve pişmanlığa giden yolda mutlaka bu kötülüğün bir şekilde farkına varılması gerekiyorsa, o hâlde nasıl oluyor da böyle ahlaki bir kusur, yani kötülüğün içsel *karakteri*, pişmanlıktaki duygusal olumsuzlamayı tek başına belirlemeye yetiyor? Eylemimizin "kötülüğe" aracılık eden nahoş sonuçlarından kaynaklanan korkular buna herhangi bir katkıda bulunuyor mu? Ayrıca korkunun sonraki etkilerinin pişmanlığa birtakım etkilerde bulunması ya da ona bir şekilde yardımcı olması gerekiyor mu? Korku zaman zaman pişmanlıkla birlikte var olur fakat aslında sıklıkla, genel olarak gözlemlendiği üzere, pişmanlığın *saflığını bozar.* Her mümkün korku biçiminde, hatta nesnesi olmayan korkularda bile, yaşam için tehlike ya da zarar oluşturabilecek durumlara karşı hep *önceden* ileriye dönük bir ön sezi ya da ön sezgi vardır. Pişmanlıksa, bunun tam aksine, her zaman *zorunlu biçimde* geriye dönüktür.

İntikam teorisi pişmanlığa dair daha derin bir açıklama sunar. Kendinden intikam alma dürtüsünün varlığı şüphesizdir. Bir çocuk "yanlış" bir şey yaptığı için kendine vuruyorsa, hatalı bir davranışımızın sonucu olarak "kafama taş düşsün" diyorsak, ya da tarihte yaşanmış sayısız kendini cezalandırma biçimi dinsel kefaret ya da bedenin aşağılanmasına işaret etmiyor aksine doğal yollarla telafinin ya da kendinden intikam almanın her türlü işaretini taşıyorsa, insanın kendine karşı kökensel bir intikam alma dürtüsü beslediği apaçık bir gerçektir. Böyle bir dürtüyü toplumsal müeyyidelerin içselleştirilmesiyle oluşan salt psişik bir maraza indirgemek ya da, Adam Smith'in hatalı sempati öğretisinde olduğu gibi[6], irade dışı ya da iradenin katkısı olmayan bir biçimde bir başkasının intikam dürtüsüne duyulan mecburi sempatiye ya da kendimizden intikam almak için yaptığımız işbirliğine indirgemek pek ma-

[6] Bu konuda şu kitabıma bakınız: *Zur Phanomenologie und Theorie der Sympathiegefühle*, 1913. [Genişletilmiş baskı 1923: *Wesen und Formen der Sympathie*; Gesammelte Werke, Vol. 7]

kul görünmemektedir. İntikam dürtüsü, yöneleceği nesne olarak benlik ve başkalık arasındaki seçimi kökensel olarak önceler. İlksel hâlinde, bu dürtü, kendimize de başkalarına da aynı şekilde yönelebilir.

Günümüzde öyle yazarlar vardır ki, tüm üretimleri âdeta kendilerine ya da kendileriyle bağlantılı her şeye karşı olan dinmez öfkelerini beslemek için vardır. Hicivlerinde kurgusal karakterlerine ateş püskürür *gibi görünürler*, fakat aslında gerçek muhatapları kendilerinden başkası değildir. Dolayısıyla bu tarz bir kendinden intikam almanın, Nietzsche'nin de dediği gibi, başkalarına yönelik intikam duygusu ya da tatmin edilmemiş benzer dürtülerin en uç biçimde kendine dönmesinin sonucu olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Hem dizginsiz intikam dürtüsü hem de onun akılcı ve medenileşmiş biçimi olan orantılı bedel ödetme dürtüsü, doğası gereği "telafi edilmek zorunda olunan"[7] birtakım hatalı davranış biçimlerine karşı geliştirilmiş olan dolayımsız tepkiyi temsil eder. Ayrıca bedel ödetme dürtüsünün henüz failin kim olduğu bilinmeden *önce* de var olduğu belirtilmelidir: Bedelin nesnesinin belirlenmesi sonraki bir aşamadır ve bundan dolayı da gizli failin aslında *kendimiz* olabileceği ihtimalinin kabulünü asla dışlamamaktadır.

Fakat bu iki dürtüyü ne kadar "manevileştirmeye" çalışırsak çalışalım, pişmanlığın hakikati açıklanmadan kalır. İntikam teorisinin korku teorisine nazaran pişmanlıkla çok daha fazla ortak özelliği olabilir. Pişmanlıkta da zorunlu biçimde geçmişe yönelinir, katlanılamaz bir duygusal yoğunluk vardır, zararı onarma ve telafi etme isteği vardır, vb. Fakat yine de tüm bu benzerlikler bir bütün olarak pişmanlık ediminin karanlık çekirdeğini aydınlatmaya yetmez. Pişmanlıkta olup da büyük oranda intikam ya da kendine bedel ödetmede olmayan özellikler şunlardır:

---

[7] Telafi konusundaki analizlerim için şu kitabıma bakınız: *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 1913-1916.

1. Manevilik[8] ve içe dönüklük, ki bunlar pişmanlığın içine gömüldüğü "kendine mukayyet olma", sakinlik, durgunluk ve ağırlıkla birlikte düşünülmelidir;

2. Pişmanlıkla ulaşılan daha yüksek bir yaşam düzlemine çıkış, ve onunla birlikte gelen ideal değere erişme, hatta bir zamanlar bizden saklı olan ama şimdi sevgi içinde, - ya da "ebedi iyiliğin sevgisi" içinde - kavuştuğumuz yeni imge sayesinde bizzat kişiliğimizin kurtuluşa ermesi;

3. Pişmanlıkla olgunlaşma ve ahlaki benliğimizin iyi davranış ve genel toparlanma için özgürleşmesi;

4. Kötülük ve ahlaki suça olan referansın kısıtlanması ki bu sadece pişmanlığa özgüdür zira intikam her türlü şüpheli kişisel kusura ya da hatalı davranışın nedenine yönelebilir. Benlikten intikam alma duygusal bir yoğunlaşma ile yapılır ve benliğin varlığının ya da gelişiminin her türlü olumlu yönlendirici imgesinden arındırılmıştır. Böyle durumlarda takınılan tavır hiçbir fayda sağlamaz.

Tüm bunlara rağmen yine de şu durum şüpheye yer bırakmaz: ne kadar kararlı olursa olsun, hatta patolojik boyutlara ulaşsın, herhangi bir durum ya da eylemin sonucu olarak ortaya çıkmış olan kendine işkence etmede ve kendinden tiksinmede, onu hakiki pişmanlıkla (mümkün olan durumlarda) *karıştırmaya* ya da pişmanlıkmış gibi görüp kendimize saymaya son derece meyilliyizdir. Fakat sıklıkla başkalarını kandırmaya da neden olan bu tür kendini kandırmalar hakiki pişmanlığı ve onun olumlu değerini *zaten* varsayar. Kendine karşı gaddarlık, acıya yönelik marazi düşkünlük, "günahlarının bedelini ödemede çekilen acılar," kendine karşı intikama olan susamışlık, ahlaki bitkinlik, geçmişe yönelik gizli korkular ya da geçmişe saplanıp kalma, kendine ve tüm dünyaya yöneltilmiş iğneleyici bakışlar... işte böyle insanlar tanrıyı da memnun ettiklerini düşünerek pişman bir yüreğin imgesini *hayal eder* ve far-

[8] 27. sayfada bedenden soyutlanmaya ayırdığım kısımlara bakınız.

kında bile olmadıkları erdemsizlik ve zihinsel bunalımlarını erdem görüntüsü altında saklarlar. Fakat pişmanlığın sadece tüm değerlerle değil tüm erdemlerle de paylaştığı bu kader, yani hem kendinin hem başkalarının *kandırılabileceği* hezeyanı, kendini psikolog olarak gören kimselerin, pişmanlığın tüm bu görünümlerinin arkasındaki gerçek hâlini gözden kaçırmalarına asla yol vermemelidir.

Pişmanlık, ilk bakışta genel olarak zannedilenin aksine, kişinin sahibi olduğunu takdir ettiği eylemlerine dair olan birtakım "fikirlere" bağlanan etkisiz bir "tiksinti duygusu" değildir. Önce bu ortodoks bağdaştırmacı psikolojinin yüzeysel varsayımını bir kenara koyalım. Pişmanlık, aksine, suç karşısında zihnin takındığı amaçlı bir *harekettir*, ve hedefi suçun insanda oluşturduğu şeydir. Bu "hareketin" amacı duygusal bir olumsuzlama ve suçun devam eden etkinliğini etkisizleştirmektir. Bu sayede suç kişinin yaşam çekirdeğinden içsel bir mücadeleyle atılır ve kişi bir bütün hâline gelir. Pişmanlığa yönelik *endişeyi* yaratan şey suçun baskısının hareketine *karşı* olan bu tepkidir ki pişmanlıkla birlikte bu baskı da anında artmaya başlar. Suçun inatçı niteliği arttıkça endişe de artar. Suç çekirdekte ne kadar derinlerdeyse inatçılığı da o kadar güçlüdür. İlk olan bu endişe değildir hâlbuki, ilk olan suça ve onun devamlılığının yarattığı tehdide karşı olan *harekettir*. Endişe ikincil ve ardıldır. Pişmanlığın endişesi doğası itibarıyla keskin, yakıcı ve kapsayıcıdır; durgun ve sönük değildir. Fakat bu acıyı bir kenara bırakırsak tüm bu sürecin sonunda onunla eşzamanlı olarak bir tekinlik ve memnuniyet doğar ki bunlar da mutluluğun artmasını sağlar. Tekinlik ve keyfin, tekinsizlik ve tiksintiyle ortak hiçbir yanı yoktur. Fakat derinden hissedilen tatmin duygusu, endişe kendi gücünü artırdıkça artar. Şimdi şunu sorabiliriz: Suçun telafisi acaba acının bu iç duyumlanışında mı yatmaktadır, tatmin oluş acaba buna mı tanıklık etmektedir? Yoksa pişmanlık süresince suçun baskısının ortadan kaldırılmasına mı?

Eğer pişmanlığın zihinsel ve düşünümsel bir bedel ödetme biçimi olduğunu düşünürsek ilk seçenek makul görünebilir. Fakat bu varsayımın yanlış olduğu ispatlanmıştır. Telafi amacıyla bir talebi yerine getirdiğimizde pişman olmuş değil *kefaret* ödemiş oluruz. Bu tarz bir yerine getirme hiçbir pişmanlık olmadan da gayet mümkündür. Kefaret ödemeye razı olmak, itiraf etmeye mecbur olmak gibi, pişmanlığın zorunlu bir sonucu olsa da, bu durumun aksi yani pişmanlığın kefaret ödemeye razı gelme ediminden zorunlu olarak doğacağı fikri doğru değildir. Bu razı gelmenin pişmanlıkla özdeş olduğunu söyleyemeyiz. Daha vahim olan pişmanlığın kendi kendini memnun eden acıya indirgenmesidir, hakiki pişmanlık acı sevgisi üzerine kurulu olan sahte pişmanlık tarafından ele geçirilmiş olduğunda böyle gözüküyor olsa bile. Birçok başka hatalarının yanında Pietistler bu ikisini hep karıştırmıştır, dolayısıyla da pişmanlık üzerine yazdıklarını son derece tensel, mazoşizme kadar varan açıklamalarla boyamışlardır.

Gelişmeyi mümkün kılan tatmin, suçun baskısının kademeli biçimde azaltılmasının bir sonucudur. Suç nesneleştirildiği ve kişinin merkezinden uzaklaştırıldığı sürece bu tatmin hemen meyvelerini verir.

Eğer pişmanlık suçun etkisizleştirilmesiyse pişmanlık devreye girdiğinde bir yerlerde bir suç olmalıdır.

Peki bu "suç" neredediir? "Kötülüğün" bir karakteri olarak suç, eylemlerinin merkezi olan kişide kötü eylemlerin sonucu olarak zaman içinde birikir. Bu bakımdan suç bir niteliktir, "duygu" değil. "Suçluluk duygusu" olarak bilinen şey diğer duygulardan işte bu niteliğe referansla ayrışır. Suçlu hisset ya da hissetme, suç sana hızla yapışır. Suçun varoluşu ve ölçüsü ile suçluluk duygusunun değişken hassaslığı ya da kabalığı yani suçun hissedilmesindeki sınır değerleri birbirinden ayırmak son derece önemlidir. Suçun en gizemli işleyiş biçimlerinden biri, *kendini gizlemesi* ve duyularımızı körleştirerek onu hissetmemizi engellemesidir. Aksi takdirde, her aziz kişinin hayatında olduğu

gibi, tevazu ve kutsallık arttıkça, ve suç nesnel biçimde ortadan kaldırıldıkça, suçu hissetmek *daha keskin hâle gelir* ve sonuç olarak daha küçük hatalar giderek daha çok göze batmaya başlar.

Pişmanlık suçluluk duygusuna değil, ki onu belki de daha çok artırır ya da genişletir, suçun *nesnel niteliğine* yöneliktir. Pişmanlık işte bu suça duyarlık "yoluyla" yönelir, aynen birinin bir nesneye o nesneyi dinleme ya da görme yoluyla dikkatini yöneltmesi gibi. Pişmanlık edimi nasıl ya da kime doğru olduğu ilk başta tam olarak belli olmasa da bir tür suçluluk duygusundan türer gibidir. Fakat ancak pişmanlıkta ve pişmanlık sayesinde suçluluk duygusu normal olarak çevresini, yerini, yönünü ve derinliğini, ve hatta sıklıkla şu ya da bu eylemdeki özgül nesnesini, bulur. Şu kabul edilmelidir ki suç eğer çok büyürse ya da kişinin tüm varoluş duygusunu boğarsa, artık pişmanlığın asla nüfuz edemeyeceği ya da ancak büyük güçlüklerle müdahale edebileceği bir kısmi ya da bütünsel katılaşma boyutuna ulaşabilir. Suç kişinin yani insan eylemlerinin merkezinin bir niteliği olduğundan ve kişinin eylemleri ve davranışları boyunca onda birikerek kapsayıcı bir "tamamlanmaya" dönüştüğünden, kişi tarafından gerçekleştirilmiş *her* eylemde örtük biçimde sürmeye devam eder. Kötülüğü ortaya çıkaran ve daha çok kötülüğe yol açan şey zorunlu olarak kötü davranışların doğasında bulunan gerçek ve nedensel sonuçlar değildir: Saf nedensel bakımdan bu sonuçlar iyi ya da alakasız etkilerle de ortaya çıkabilir. Bu bakımdan burada ahlaki bir nedensellik söz konusu değildir. Fakat suç, yani ruhtaki tüm bu davranışların karanlık mesaisi, insanın murat ettiği ve yaptığı her şeye dahil olur, belirler, onu bilgisi dışında o yöne sürükler. Dolayısıyla bu ölçüde her eylemsel pişmanlık aslında doğrudan bir eyleme yönelik pişmanlık değildir, eylemin insana dayattığı *suçluluğa* dairdir. Fakat yine de eylemsel pişmanlık varoluşsal pişmanlıktan eylemdeki ahlaki yetersizlikle olan kökensel ilgisi bakımından ayrılır.

Peki pişmanlık suça karşı olan saldırısında ne elde eder? Ondan başka hiçbir şeyin sağlayamayacağı şu iki şeyi: Pişmanlık eylemin dışsal doğal gerçekliğini ve onun nedensel sonuçlarını dünyadan atamadığı gibi eylemin *ipso facto* doğurduğu kötü karakteri de atamaz. Tüm bunlar dünyada kalmaya devam eder. Fakat eylemin insan ruhundaki tepkisel etkisini bütünüyle ortadan kaldırır, ve ebediyen yenilenmiş suç ya da günahı kökünden yok eder. Pişmanlık, en azından mükemmel formunda, "suçun" psişik niteliğini toptan ortadan kaldırır. Sürekli artmaya devam eden kötülüğün yeniden üretim zincirini yakar. Bu sayede insan yeni ve suçsuz bir yola adım atma imkânı elde eder. Pişmanlık sürekli çürümesini engellemeye çalıştığı ahlaki dünyanın öz yenilenmesinin motor gücüdür.

İşte burada pişmanlığın büyük çelişkisi yatar. Pişmanlık acı içinde geçmişe bakarken bir yandan da güçlü ve keyifli şekilde gelecek için, yenilenme için ve ahlaki ölümden kurtulmak için *çalışır*. Pişmanlığın zihinsel ilgisi ve yaşamsal eylemi birbirine taban tabana zıttır. İlerlemeciler, daha iyiciler ve mükemmeliyetçiler hep *pişmanlığa ne hacet, ileride daha iyisini yap* derler. Ama neden iyilik yarının daha iyi olmasından ibaret olsun ki? Bir de şu çelişkiye bakalım: Böyle insanlar ne kadar geleceğe yönelirse, ne kadar eylemsizlik korkularından dolayı "daha iyi olma" projelerine devam ederlerse, o kadar kötü biçimde geçmiş tarafından esir alınır, sadece uygulamada değil plan ve kararlarında da geçmişe esir olurlar. *Dolayısıyla* bugünden ve geçmişten hep kaçmaya çalışırken aslında geçmişin ölü kollarında gittikçe daha da derinlere batarlar. Tarihin suçunu ne kadar az nesnel görürsek pişmanlık o kadar çok iş başındadır. Dolayısıyla ilkemiz "Pişmanlığı unut, geçmişi gelecekteki iyileşme için göz ardı et!" değil, "*Pişman ol* ve pişmanlık *sayesinde* daha iyisini yap!" olmalıdır.

Ahlaki dünyada en *devrimci* kuvvet ütopyacılık değil pişmanlıktır.

İyi davranış ve karakterin iyileşmesi ve dönüşmesini ya da "kalpteki dönüşümü" düşünürsek, onların pişmanlığın önemsiz, göz ardı edilebilir keyfî sonuçları ya da yan ürünleri olmadığını, aksine pişmanlığa özsel olarak bağlı olduklarını görürüz. Bunlar bir ruhun doğal eyleminin meyveleridir ki bu eylem onu suçtan arındırarak ilksel ve haklı durumuna geri dönmesini sağlar. Pişmanlığın başında ne kadar az "iyi davranış" niyeti varsa bu niyet sonda o kadar güçlü olur. Bu niyet pişmanlıkla gelişir ama kendi kuvvetiyle, âdeta bilinçli iradenin yardımı olmadan büyür. Dahası, pişman olan kişi manevi dikkatini henüz pişman olmuş benliğinin iyiliğinden ne kadar uzaklaştırırsa ve suçu içinde ne kadar derinlere dalıp *kaybolursa* - ki bu sayede bu kişinin pişmanlığı, kendi gözünde ya da tanrının gözünde, kibir ve kişisel şöhrete götüren yeni bir sınama olur - Tanrının bahşetmiş olduğu ruhu onu saran ve boğan dünya tozundan gizemli bir biçimde sıyrılarak yüceliğe o kadar ulaşır. Pişmanlık kişinin eyleminin kaynağına ne kadar nüfuz ederse biyolojinin en temel fenomenine, daha yüksek, manevi bir biçimde, o kadar benzer. A. Goette'nin de belirttiği gibi biyolojik düzeyde bir canlının ölüm ve yeniden doğumu âdeta bir ve aynı süreçmiş gibi birbiriyle örtüşür. Kendini yok eden canlı bir yandan da kendini yeniden inşa etmektedir.

Başladığı andan itibaren yeni bir kalbin haritasını içinde barındırmayan bir pişmanlık yoktur. Pişmanlık yalnızca yaratmak için öldürür. İnşa etmek için yıkar. Yıkıyor gibi göründüğü yerde aslında gizlice inşa etmektedir. Pişmanlık Kitab-ı Mukaddes'in "yaşlı Adem'den" yeni bir insanın "yeni bir kalp" kazanarak "yeniden doğuşu" olarak adlandırdığı mucizevi sürecin yön verici gücünü oluşturur.

Pişmanlığın ortaya çıktığı tek durumun özel birtakım aleni kabahat ve ahlaki kusurlar olduğu, bunların da somut borçlar yaratıp misliyle ödenmesi gerektiği şeklindeki pişmanlığı nicelleştiren bakış açısı son derece yüzeyseldir.

Mevzubahis suçun karanlık dünyasal düzlemi bu kabahat ve kusurları sadece görünür tepe noktalarında gösterir. Suç ruhta her bireysel ahlaki kusuru besleyen gizli kaynaktır. Pişmanlık ruhun yeraltındaki karanlık boyutlarına, suçun karanlık dehlizlerine inmeli, yokuş aşağı bu inişte karanlığın ve gizli varoluşun yeni bir *farkındalığına* varmalıdır. Dolayısıyla eğer biri derse ki, "Hiçbir suçumun farkında değilim, dolayısıyla pişman olacak hiçbir şeyim yok," bu kişi ya bir tanrıdır ya da bir hayvan. Eğer bu kişi bir insan ise suçun doğasına dair henüz hiçbir şeyi kavrayamamıştır.

Şundan emin olmalıyız: Pişmanlık sadece bireyin ruhundaki bir süreç değildir. Aynen suçta olduğu gibi toplumsal, tarihsel ve kolektif bir fenomendir aynı zamanda. Adem'in tüm evlatları sorumluluk, suç ve değer etrafında dayanışır ve aslında her birey ahlak evrenindeki *tüm* olaylardan bir şekilde sorumludur.[9] Bu dayanışmanın, toplum ve tarihin akışı içerisinde, bireylerin birbirine doğrudan ya da dolaylı biçimde uyguladığı algılanabilir ve gösterilebilir *etkilerle* doğrudan bağı yoktur. Aksine yalnızca bu yolla anlaşılan ve ulaşılabilen bu etkiler, ve onlara dair farkındalığımız, kolektif sorumluluğumuzu kesin şekilde *bilebildiğimiz* ahlak evrenindeki noktaları doğru yerlerine *yerleştirebilmemize* yarar. Onlar bu sorumluluğu ya da ona dair bir duyguyu *yaratmaz*, ki bu duygu, ahlaken uyanmış olduğumuz müddetçe, bizim her daim yoldaşımızdır. Gelgelelim yine de kolektif sorumluluğun saf bir biçimi vardır: Bu sorumluluk, içinde ebedi farkındalığı öyle barındırır ki gelmiş geçmiş *tüm* ahlaki dünya, hatta tüm yıldızlar ve gökler, eğer "ben" "başka" olsaydı radikal biçimde farklı olurdu. Bu sorumluluk sevgi ve nefretin karşılıklı titreşiminin ve onların sonsuza uzanan ışımasının ve gizemli yasalarının derin görüsünü barındırır. Bu yasalar tüm sonlu

---

[9] Dayanışma ilkesine dair uyguladığım biçimsel gerekçelendirme için *Formalismus in der Ethik* adlı kitabımın ikinci bölümüne bakınız.

kalplerdeki ipleri bir araya getirir ve çeşit çeşit uyum ya da uyumsuzluklar yaratır ki böylece hepsi bölünmez bir bütün olarak Tanrı tarafından işitilsin ve karara bağlansın. Kolektif sorumluluğun bu *temel* anlamı ahlaki bir öznenin varlığının devamı için en az bireysel sorumluluğun anlamı kadar önemlidir. Kolektif sorumluluk belirli ödevlerin üstlenilmesi ya da karşılıklı sözleşmelere dayanmaz, aksine bu tür münasebetler onu zaten varsayarlar.

Pişmanlık bireysel suçluluğumuzla olduğu kadar tüm suçlardaki payımızla da temelden alakalıdır. Hem özgür biçimde üstlendiğimiz suçlarla hem de suçsuz biçimde içine düştüğümüz trajik suçla, toplulukların, ailelerin, ulusların ve tüm insanlığın paylaştığı kolektif ve kalıtsal suçla, en az bireysel suçla olduğu kadar alakalıdır. Hristiyan öğretisinin köklerinde yatan dayanışma ilkesini göz önüne alırsak başkalarının suçlarını "yargılamayıp" sadece kendi bireysel suçuyla ilgilenmekle yetinmenin doğru olduğunu düşünmek son derece yüzeysel bir tavırdır. Bu öğretinin hakiki anlamı şudur: sadece kendi suçumuzla ilgilenmemek, başkalarının ve hatta içinde yaşadığımız çağın suçlarında gerçekten payımız olduğunu hissetmek. Bundan dolayı tüm bu suçları da "kendi" suçumuz olarak görmeli ve onlardan da pişmanlık duymalıyız. İşte *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!*'nın gerçek anlamı budur.[10]

Benzer şekilde tarih boyunca pişmanlığın nasıl büyüyerek bir sele dönüştüğünü, nasıl katı kalplere merhamet verdiğini, nasıl ırksal kibirlerle dolu ulusların tarihini değiştirdiğini, nasıl giderek daralmakta olan gelecek ufkunu geniş ve berrak bir imkânlar düzlemine çektiğini ve bu sayede *kolektif* ahlaki varoluşun yenilenmesini sağladığını görmekteyiz. Müşterek suçların yığılmasıyla ortaya çıkan bu tarz müşterek pişmanlık biçimleri neredeyse tüm büyük toplulukların tarihleri boyunca kendilerine has bir ri-

[10] "Benim hatalarım yüzünden, benim hatalarım yüzünden, benim en korkunç hatalarım yüzünden!" -çn.

timle sürekli tekrar eder. Bu topluluklar sahip oldukları toplumsal sisteme, dine ve ahlaka göre pişmanlığı çok farklı ve çeşitli kip ve biçimlerde ifade ederler. Hazza düşkün, güce ve gösterişe tamah eden antik dünya, erken Hristiyanlığın pişmanlık gözyaşları sayesinde yenilenmiş ve âdeta yeniden doğmuştur. Patristik literatürün oluşturduğu duygu ve düşüncelerin büyük bir bölümü pişmanlıkla yoğrulmuştur. Başka bir büyük pişmanlık dalgası 11. yüzyılın yaşamı yok eden korkunç barbarlığı ardından Avrupa halklarınca yaşanmıştır. Bu esnada pişmanlık dünyanın sonunun ve İkinci Gelişin yakın olduğu düşünülen bir zamanda çaresiz ütopik umuda son vermiş ve büyük lider Clairvouxlu Aziz Bernard'ın öncülük ettiği manevi ve dini yeniden doğuşun yolunu hazırlamıştır. *Dona lacrimarum* [gözyaşı vadisi / çile dünyası] adı verilen ve tanrının inayetiyle elde edilmiş bu kefaret ve pişmanlık armağanı Avrupa'yı büyük Haçlı birliği ile toparlamış ve dünyevi güçlerin keyfî ve dizginlenemeyen tiranlıkları altında ezilen ve etkisizleştirilen maneviyatı yeniden canlandırmıştır. "Öfkeli tutkular ve vahşi güçlerin yaygınlaştığı yerde güçlü bir kefaret hissi vardır."[11] İnşa, felç ve kültürel ayrışma, ve bir kere daha pişmanlık kararı ve eski unsurların yeni, yaratıcı bir yaşama istenci ve bütünsel yeniden doğuş ruhuna kabulü: bu ritimde nefes alan şey sadece küçük bireysel ruh değildir, aynı zamanda tarihteki insanlığın büyük ruhudur da. Tarih sahasında bile derin araştırmacı göz her yönde devam eden "ilerleme" gösterisinin ayırdına varamaz, ki bu ilerleme tüm 19. yüzyılı hicvetmiş ve bütün ilerlemeleri kapsayan daha güzel, daha yüce yasayı, yani *ölüm ve dönüşüm* yasasını gözlerimizden saklamıştır.

Birinci Dünya Savaşında hiç olmadığı kadar belirgin ve kamusal biçimde ortaya çıkmış olan Avrupa'nın kolektif suçuyla orantılı böyle bir duygu patlamasından - bu piş-

[11] Neander, A., *Der heilige Bernhard und sein Zeitalter*, Gotha, 1865.

manlık dalgasından - doğan bu dönüşüm elbet gelecektir. Yeni bir Avrupa birliği sistemi kurmanın tek koşulu budur. Yeni bir hukuki bilgelik, (ne kadar *iyi* olursa olsun) yeni bir diplomatik iyi irade, yeni bir "devrim" ya da "yeni bir insan" değil, bunların hiçbiri insanlar arasında *kalpten gelen değişimin* yerini alamaz. Bu büyük nesne için ruhtaki dönüşüm bu yeni durumun tek kaçınılmaz biçimidir. Burada gerekli olan bilinç durumuna erişmenin tek yolu, ki ancak böyle bir bilinçten yeni bir olumlu tavır ve ardından da yeni bir siyasi yapılanma meydana gelebilir, savaştan önceki mevcut insan ürünü tarihsel sistemden sahici bir *dönüşte* yatar. Bu sayede pişmanlığın boyunduruğunda her ulusta bulunan insan tipinin ruhunun karanlık kuyularından yeniden akacak olan o olayın kökleri adım adım açılacaktır.

Modern insanın, içinde büyüyen suçundan kaçarak ürettiği pek çok felsefe bu süreçte ortadan kalkacaktır. Hristiyanlığın sınırlarını en nihayetinde aşmış olan zamane insanları şu iddiaya ulaşmıştır: Zamane insanı çağın suçunun öyle noktalara değin artmasına müsaade etmiştir ki artık bırakın telafi etmeyi onu hissetmeme ya da düşünmeme *ayrıcalığına* sahip olmuştur. Suçuyla karşı karşıya gelmekten kaçınarak onu herkesin sorgusuz sualsiz uymak zorunda olduğu nesnel "koşulların" (örneğin ekonomik koşulların) dayatmasına tevdi etmiştir. Ne var ki *"koşullar" maskesini yırtarsan orada suçu görürsün.* Kendinin ya da atalarının pişman olunmamış suçları modern insanda artık onun tanıyamayacağı bir hayalet formunu almıştır. Suç, şaşırmış zihninin önünde yeni bir şey, dışsal bir güç, bir "kader" kılığında durmaktadır. Bu hayalet "açıklanması" için son derece karmaşık, bilimsel teoriler talep eder. Tüm tarihsel-belirlenimci teoriler (ekonomik tarih teorisi gibi) aslında bilinçaltı şekilde iddialarını bu umutsuz engel hissinden almaktadır. Bu his manevi bir durum ve tavrın doğal sonucundan daha fazlası değildir. Bu tavır, sistematik ve kurallı bir biçimde, özgürleşmenin tekrar eden zorunlu-

luğuna verilebilecek tek yanıtı dışlar. Bu yanıt benliği tarihin ağırlığı altında havasız kalıp boğulma tehlikesinden kurtaracak tek havalandırma borusunda yani pişmanlık yolunda yatar. Artık çok da hissedilmeyen suç karşısında kendini kandırma günümüzde hiç olmadığı kadar etkindir. Sınırsız eylem biçiminde kendini gösteren, basit bir iş sürecini mutlak değere yükselten kendini kandırma ya da hazların ilkel dünyasına batıp kalma yoluyla kendini kandırma, ebediyen geçici yaşam, yaşamın her değerlendirmesini hiç düşünmeden geleceğe, ölüm döşeğine, "bir dahaki sefere" bırakma, ardından da buna "ilerleme" iradesi öğretisi altında mantıksal ve ahlaki bir gerekçe arama, günümüzü tamamen kuşatmış olan "sistem" *türü* işte budur.

Başlangıçta vicdanımızın heyecanlarında görünmez bir düzenin farkına vardığımızı, bu düzenin ruhumuzla ve onun efendisi ve yaratıcısı olan Tanrıyla ilişkili olduğunu ve kendini spontan biçimde, bizim müdahalemiz olmadan meydana getirdiğini söylemiştik. Benzer şekilde pişmanlığın da tam anlamını kazanıp âdeta tümüyle açığa çıkması onu metafizik ve dinin evrensel çatısı altında düşündüğümüzde olur, özellikle de hâlâ doğa düzenine ait olan suçu etkisizleştirmesini dikkate aldığımızda. Pişmanlık sadece "kötüyü" değil Tanrının gözünde de "kötü" olan günahı ortadan kaldırdığında tam anlamına kavuşur. Ruh, yüzünü tanrıya çevirdiğinde pişmanlığın sakinliği ve yenilemesini anlamayı öğrenir ki bu aynı zamanda "günahın bağışlanması" olarak da bilinen gizemli sürecin ve şeylerin merkezinden neşet eden yeni gücün telkinidir. Bu gücün adı inayettir. Bu büyük sürecin hangi temsil biçimleri ve dogmatik kavramlara göre değişeceği ve kilise sisteminin pişmanlığı, itirafı, kefareti, gerekçelendirmeyi, barışmayı ve kutsamayı olumlu kurtuluş kurumları olarak nasıl sunacağı çok çeşitli koşullara bağlıdır. Tüm bu temsil ve kurumların kökeni her zaman bir ve aynıdır. Hepsi pişmanlığa dayanır. Kişisel bir edim olarak pişmanlık suça bürünmüş kalbimize yönelir. Fakat kalpte kalmaz, onun *ötesine*

geçer. Bu sayede güçsüzlüğünün sınırlarının ötesine bakar ve tüm gücün ebedi kaynağı olan şeylerin merkezine yeniden yerleşebilir. Pişmanlığın içkin "anlamı" işte burada, tam manasıyla deneyimde yatar.

Dünyada Tanrı düşüncesini oluşturabileceğimiz başka hiçbir şey olmasaydı bile tek başına pişmanlık dikkatimizi Tanrının varoluşuna çekerdi. Pişmanlık ithamla başlar, peki *kimin* huzurunda kendimizi itham ediyoruz? İthamın doğasında itham edilen bir kişi ve aynı zamanda suçun huzurunda atfedildiği bir merci yok mudur? Pişmanlık, buna ek olarak, suçun içten itirafıdır. Peki bu itiraf, dudakların mühürlü olduğu ve ruhumuzla baş başa kaldığımız bu itiraf *kime* yöneliktir? Bizi baskılayan suçun borcunu *kime* borçluyuz? Pişmanlık suçun ortadan kaldırıldığı berrak bir bilinç hâliyle sonlanır. Peki suçumuzu *kim* temizledi? Kim ya da ne böyle bir şey yapabilir? Pişmanlık hükmünü asla kendimize veremeyeceğimiz ama kalbimizde bir yerlerde ikamet eden kutsal bir *yasaya* göre verir. Fakat tam da aynı edimde pişmanlık bizi bu yasanın ve eylemimizin sonuçlarından da kurtarır. Peki bu yasanın koyucusu nerededir ve yasanın sonuçlarını yasa koyucu dışında kim bağışlayabilir? Pişmanlık bizi yeni bir kararlılık gücüyle donatır, ve hatta bazı durumlarda eskinin küllerinden yeni bir kalp yaratır. Peki bu gücün *kaynağı* nerededir, bu yeni kalbin inşasındaki *plan* nerede çizilmiştir, onu meydana getiren etkin güç nerededir?

Bu büyük ahlaki sürecin her bir anı görünmeyen bir dünyaya doğru amaçlı bir hareket yaratır. Bu hareketi kendi kendine bırakırsak, henüz olgunlaşmamış yorumlarımızla saptırmaya çalışmazsak, o ebedi ve sonsuz yargıcın, ebedi ve sonsuz merhametin, sonsuz gücün ve yaşamın ebedi kaynağının gizli görüntüsünü kendi bildiği yolla karşımıza çıkaracaktır.

Bu anlattıklarım sadece Hristiyan düşüncesine has değil, hatta herhangi bir vahyedilmiş dine indirgenemez. Yalnız-

ca ruhun, Tertullianus'un dediği gibi, *anima naturaliter christiana* [doğal olarak Hristiyan ruh] olması bakımından Hristiyandır. Fakat sadece Hristiyan Kilisesinde pişmanlığın bu doğal işlevleri tam anlamına kavuşur ve ışığını yayar. Zira yalnızca Hristiyan öğretisi sayesinde pişmanlığın insan yaşamında bir yeniden doğuş şeklindeki merkezi işlevini kavrayabilmekteyiz.

Yaşamı kazanmanın tek yolunun pişmanlığın karanlık *via dolorosa*'sı [çile yolu] olması hayli ürkütücüdür. Fakat yaşama doğru bir yolumuzun olması da çok yücedir. Bu yolu suç biriktirip durarak *zorunlu olarak* kaybetmiyor muyuz?

Böyle bir şeyin hem zorunlu hem mümkün olabilmesi için nasıl bir dünya olmalı, ya da yaratılmalı? Bu dünya yaratıcısıyla ne kadar tuhaf bir ilişki içindedir? Bu şey nasıl oluyor da *herkes için her zaman* mecburi oluyor? Bu soruları Kardinal Newman'ın *Apologia pro vita sua*'sındaki bir düşünceyle yanıtlayabiliriz:

> Ya yaratıcı yoktur ya da halihazırdaki insan toplulukları onun huzurundan kovulmuştur... *Eğer* tanrı varsa, tanrı var olduğu *için*, insan ırkı kökensel bir belaya tutulmuştur. Bu durum yaratıcının amacıyla uyumsuzluk içindedir. Bu bir vakadır, varoluş vakası kadar hakiki bir vakadır. Teolojide ilk günah denen öğreti bana göre dünyanın ve tanrının varoluşu kadar kesindir."[12]

Newman'ın bu yalın olduğu kadar büyük düşüncesini yeniden şu şekilde ifade edebiliriz. Sonsuz ve *summum bonum* [mutlak iyi] olan mümkün bir tanrının doğasına[13] dair kusursuz biçimde açık ve seçik bir fikre sahibim. Bu fikri

---

[12] VII. Bölüm, Bay Kingsley'ye cevaplar.

[13] Burada söz konusu olan tanrının (dünyadan bağımsız olarak) vahyedilmiş doğası değildir, tanrının doğal ideasının özsel içeriğidir.

içimdeki ya da dışımdaki gerçek dünyadan almadım, ya da oradan çıkarımlarla elde etmedim. Aksine, dünyayı, aynen kendimi olduğu gibi, bu fikir ışığında, Augustinus'un ifadesiyle *in lumine Dei* [tanrının ışığıyla], teemmül ettim. Manevi bir insan şunu bilir ki böyle mükemmel bir fikir bir gerçekliğe de tekabül etmek zorundadır ve bu, insana tanrısal vahiy yoluyla malum olur. Dolayısıyla bu fikre tekabül eden bir gerçeklik varsa bu gerçekliği asla spontan ve bilinçli edimlerle tasdik edemem. Bana öyle görünüyor ki kişisel bir tanrının açık fikrine tekabül eden gerçekliğin var olmayışını *kalıcı sessizlikten*, ya da bu gerçekliğin geri çekilmesinden, asla ayıramam. Fakat inanıyorum ki bu varlığın gerçekliği, birçok defa görünür hâle gelmiş olan açık ya da örtük izlerinden dolayı, tarihe ilham vermiş olan evrensel vahiyde, Eski Ahitte ve en tamamlanmış biçimini de İsa'da ortaya çıkarmıştır.

Tanrıya dair bilgimin temeli bunlardır. Buna göre tanrının gerçekliğini biliyorsam, bu gerçekliği dünyanın gerçekliğinden çıkarımlarla elde etmeden, bu dünyanın kendi başına yeterli olmadığına, tanrıdan önce var olmadığına ve ancak onun tarafından yaratılmış olduğuna dair güçlü delillerim vardır.[14] Şimdi bu sonuca ulaştım, gözlerimi bu dünyaya olduğu gibi çevirdim, tüm tarih boyunca bana ulaştığı şekliyle insana ve onun eylemlerine döndüm. Şimdi dünya ve insan, şu an oldukları hâliyle, tanrıdan mı gelmektedir? Bendeki her şey bu soruya Hayır diyor. Tanrının mutlak mükemmelliği ile gerçek dünyanın şu an bildiğim hâli arasındaki mesafeyi açıklamanın tek yolunu bir tür düşüş, leke ve bana miras kalmış günah fikrinde buluyorum.

İşte ancak bu bağlamda pişmanlık hakiki anlamını bulur, ya da en azından bu yolla yukarıda bahsetmiş olduğum kalıcı *mecburiyeti* sağlar.

---

[14] Burada zamanda yaratılış meselesi hakkında bir yargıda bulunmuyorum.

Suç bu dünya tarihinin en başında durur. Ebedi yenilenme pişmanlıktan başka bir biçim alabilir mi? Şu ana kadar pişmanlığa dair Hristiyan öğretisi hakkında, ve bu öğretinin Hristiyan Kilisesi ve mezheplerince aldığı farklı formlar hakkında yorumda bulunmadım çünkü buradaki amacım pişmanlığı sadece felsefi bakımdan incelemekti. Fakat şu ana kadarki gözlemlerimi bu öğretilerle kıyaslarsam şunu söyleyebilirim ki pişmanlığın anlam ve önemine dair en derin kavrayış Hristiyanlıkta, Hristiyanlık içinde ise Katolik Kilisesinde bulunur. Birçok gerekçeyi bir kenara bırakırsak özellikle şu iki şey özellikle Hristiyan pişmanlık kavramını karakterize etmektedir: Birincisi, açık bir çelişki olarak suçluluk ve pişmanlık arasındaki ritim *zorunlu* olarak düşmüş insanın yaşamına aittir. Fakat aynı zamanda kusursuz pişmanlık insanı masumiyet hâlinden günah olmadan asla ulaşılamayacak olan daha yüksek bir hâle çıkarır. Bu tabiri caizse makro-kozmik düşünce, İsa'nın kurtarıcılığı sadece Adem'in günahını silmeyip aynı zamanda insanı tanrıyla Adem'in sahip olduğundan daha derin ve kutsal bir birleşmeyi sağlamış olmasında ifade bulur. Ne var ki iman sayesinde kurtarılmış insan yine de Adem'in manevi bütünlüğüne sahip olamaz. Bu yüzden de zapt edilemez, "şehevi" arzuları kalmaya devam eder. Aynı ritmin bir başka örneği, önce düşüp sonra daha yükseğe çıkma, cennette pişman olmuş bir günahkârın binlerce dürüst müminden daha mutlu olacağı şeklindeki evanjelik öğretide görülebilir.

Bu düşüncelerden birincisi insanın Adem'le düşmesinin ve ilahi birleşmeye İsa'nın insanlığı kurtarışı yoluyla yükselişinin en olgun hâlini yansıtır. Neredeyse başlangıcından beri Hristiyan teologların da belirtmiş olduğu gibi, Hristiyan öğretisindeki ete kemiğe bürünmenin yüce doğasına dair yeterince ilgi gösterilmemiştir. Bu kavram özünü ve amacını sadece tanrının düşmüş insana gösterdiği merhametinde bulur ki tanrı düşüş ve ilk günah tarafından insanı iyileştirmeye ve yeniden düzenlemeye âdeta

mecbur edilmiştir. Tanrı kendisini ete kemiğe bürünme dışında başka yollarla da kurtarabilir ve affedebilirdi. Öte yandan, teolojinin evrensel öğretisine göre, ete kemiğe bürünme düşüş ve ilk günah olmadan da olabilirdi. Dolayısıyla ete kemiğe bürünme tanrının özgür edimidir. İnsanı düşüşten önceki doğal hâline geri yükseltme ile insan formu alan yüce yaratıcının ebedi yüceliği arasında uçurum kadar büyük bir fark vardır. Kilisenin düşüşe dair *felix culpa*'yı [mutlu hata/suç] terennüm etmesinin tek nedeni tanrının insanlığa inerek dünyayı ve insanı yükseltmesiyle insanı şeylerin kaynağında bulunduğu hâlinden karşılaştırılamaz biçimde daha yükseğe çıkarmasıdır. "İnsan ırkının tamlığı," der Aziz Leo, diğer birçoklarının da dediği gibi, "önce ilk ebeveynlerimizde gerçekleşmiş olduğundan, merhametli tanrı kendi suretinde yaratmış olduğu varlığa tek oğlu İsa Mesih yoluyla yardım etmek istedi ve bu sayede ayrının restorasyonu doğanın dışında kalmadı ve ulaşılan ikinci hâl düşmüş varlığın ilk hâlini aştı. Eğer insan ilk hâlinden düşmeseydi mutlu olurdu, fakat restore edildiğinde *daha da mutlu* oldu. İsa'nın suretine bürünmek ne yücedir, fakat İsa'nın bedenine bürünmek daha da yücedir."[15] Ebedi bilgeliğinin derinliklerinde, tanrı ete kemiğe bürünmeyi insan düşmeye mecbur olduğu için tasarlamıştır ve bu durum ebediyet nazarından bakıldığında zaten öngörülmüştür. Fakat aynı zamanda tam da ete kemiğe bürünme tanrının ebedi bilgeliğinde zaten karar verilmiş olduğu için, insanın düşüşte günahı özgürce işleyebilmesine müsaade edilmiş olduğunu varsaymak durumundayız. Bu şekilde tanrının ete kemiğe bürünme yoluyla insanı sadece iradesiyle işlediği günahından kurtarmaktan daha büyük bir şey yaptığını tam olarak kavrayabiliriz. Oğlu İsa'nın şahitliğinde hiç durmadan devam eden sonsuz sevgisi sayesinde tanrı bir yandan kendini yüceltirken diğer yandan insanı, ve onunla birlikte dünyayı da, kurtarır. Ama burada durmalıyız zira konumuzun dışına çıkıyoruz.

---

[15] Aziz Leo, *De Resurrectione*, (72. vaaz, 2. kısım).

Şunu da eklemeyi unutmamalıyız: pişmanlık ve *sevgi* arasındaki yeni ilişki. "Kusursuz" pişmanlık, iki anlamıyla da, tanrı sevgisinden kaynaklanmaktadır. İlk olarak, tanrı sevgisi, ki her an ruhun kapısını çalıp durur, ideal bir varlığın portresini insanın önüne koyar ve onun belki de ilk defa, bu portreyle kıyaslandığında, gerçek durumunda ne kadar bayağı ve sınırlı olduğunun farkına varmasını sağlar. İkinci olarak, insan, pişmanlığın tamamlanması ve bağışlanma ve kutsanmanın farkındalığının artmasıyla, bu tamamlanma için ihtiyacı olan güce sahip olmasının tanrının sevgi ve merhametinin bir göstergesi olduğunun bilgisine nihayet varır. Pişmanlık sayesinde tanrıya sevgiyle yaklaştığını bilir, tanrının sevgisi için tüm imkânlarını yeniden tesis eder, suçlu sınırları ve suçun koyduğu bariyerleri ortadan kaldırarak şeylerin merkeziyle yeniden barışır ve birlik olur.

Sevgi içimizde hareketlendi. Önce kendi sevgimiz sandığımız - tanrı sevgisi - tanrıya olan sevgimiz. Onu sevgisi sayesinde bildik - tanrı sevgisi. Onun bize olan sevgisi.

PİŞMANLIK
VE
YENİDEN DOĞUŞ
MAX SCHELER

"Pişmanlık ruhun yeraltındaki karanlık boyutlarına, suçun karanlık dehlizlerine inmeli, yokuş aşağı bu inişte karanlığın ve gizli varoluşun yeni bir farkındalığına varmalıdır. Dolayısıyla eğer biri derse ki, "Hiçbir suçumun farkında değilim, dolayısıyla pişman olacak hiçbir şeyim yok," bu kişi ya bir tanrıdır ya da bir hayvan. Eğer bu kişi bir insan ise suçun doğasına dair henüz hiçbir şeyi kavrayamamıştır."

Utanma, hınç, aşk ve sempati duygusu gibi temel insani duygular üzerine yaptığı fenomenolojik çalışmalarla tanınan Max Scheler bu metninde pişmanlık gibi bir başka temel insani edimi ele alır. Fenomenolojik yöntemin temel ilkelerine sadık kalan Scheler pişmanlığı psikolojize etmeden ona insan deneyiminin sonsuz çeşitliliğinde ortaya çıktığı biçimleriyle, kendisi de pişman olan bir insan olarak yönelir. Scheler'in felsefi antropolojisi insanı anlarken bilimsel bulguları kullanır fakat bu bulgularda ortaya çıkarılamayan deneyimsel içeriği kendi deneyimine yönelerek keşfetmeye çalışır. Pişmanlığın bir zayıflık ve mağlubiyet değil, aksine bireyin kimliği ve ahlaki gelişimi için zorunlu olduğunu iddia eder.

THG
0767582
SEF

ISBN : 978-605-7768-27-8
9 786057 768278 >
10₺ (K.D.V.'den muaftır)
pinhanyayincilik.com
/pinhanyayincilik
/pinhankitap